

Svobodně!

Rádio Svobodná Evropa
1951–2011

Marek Junek a kol.

Svobodně!

1951–2011 60 let RFE

Svobodně!

Radio Svobodná Evropa 1951–2011

Marek Junek a kol.

Svobodně!

1951–2011 60 let RFE

Svobodně!

„Za svoji politickou kariéru vděčím dvěma věcem: Rádiu Svobodná Evropa a nízké kvalitě polských domů. Přikládal jsem sklenici na zed' svého pokoje a tajně odposlouchával rodiče poslouchající vysílání RSE.“
Radek Sikorski, polský ministr zahraničí

„RSE/RS je chytrá síla. Představuje vše, čeho se snažíme dosáhnout.“
Hillary Clintonová, americká ministryně zahraničí, na návštěvě
pražského sídla RSE/RS v Hagiboru v roce 2010

„...vás lidé berou jako hlavní svobodný, nezávislý sdělovací prostředek“

Vilém Prečan

Václav Havel a RSE v červenci 1989

Svobodně!

V druhé polovině osmdesátých let, v souvislosti s oživením zájmu veřejnosti v Československu o politický život doma i v zahraničí, vzrůstal zájem o poslech českého a slovenského vysílání zahraničních rozhlasových stanic. A lidé z disentu, aktivisté množících se občanských iniciativ, byli stále otevřenější vůči přímému styku a neanonymnímu poskytování informací, komentářů či rozhovorů pro rozhlasovou stanici Rádio Svobodná Evropa (RSE), třebaže v domácí režimní propagandě stále platila za hlavní ze „štvavých vysílaček“ a „ideodiverzních centrál“. V nedávno publikovaném rozhovoru uvedl Stanislav Devátý, že RSE s ním už v roce 1987 často vysílala rozhovory jako s tehdejšími mluvčími Charty 77.¹ Bude jistě zajímavé mít k dispozici exaktní fakta o rozsahu těchto styků „po telefonu“ – informací a rozhovorů poskytnutých pro československé oddělení Svobodné Evropy, až bude zpracován dochovaný a teprve nedávno objevený soubor pramenů v podobě více než stovky audiokazet z druhé poloviny osmdesátých let, natočených v Mnichově Libuši Čeřovskou.

Zaměstnanci RSE byli zavázáni, aby neudržovali přímé styky s občany žijícími za „železnou oponou“. Tento pokyn vedení nebyl do listopadu 1989 nikdy zrušen, i když se všelijak obcházel nebo nebyl striktně dodržován, jak je zřejmé z korespondence mezi Milanem Schulzem a Václavem Havlem (Příloha 4). Ředitel československého oddělení Zdeněk Šedivý našel už v polovině osmdesátých let technické řešení, když externě angažoval Libuši Čeřovskou, která žila v exilu v Mnichově, aby jako „free-lance“ (pracovnice na volné noze) organizovala pro československé vysílání styk s „domovem“ v nejširším slova smyslu. Paní Čeřovská dostala od RSE k dispozici technické zařízení pro natáčení rozhovorů, které vedla telefonicky s lidmi v Československu, na magnetofonové kazety. Záznamy, které pořídila, byly pak příslušnou technikou RSE zpracovány pro vysílání. Tato praxe pokračovala až do listopadu 1989.

Množství a frekvence takto organizovaných styků mnohonásobně, geometrickou řadou vzrostly poté, když bylo usnesením předsednictva ÚV KSČ z 9. prosince 1988 zastaveno rušení rozhlasové stanice Rádio Svobodná Evropa.² Důsledek tohoto opatření se projevil už v lednu 1989, v průběhu takzvaného Palachova týdne, demonstrací k dvacátému výročí upálení Jana Palacha, mimo jiné v rozsáhlé a do té doby nebývalé komunikaci aktivistů občanských iniciativ s mnichovskou rozhlasovou stanicí.

¹ SÝS, Karel– SPÁČIL, Dušan: Záhady sedmnáctého listopadu. Praha 2010, s. 12 a 18. V roce 1990 vydal známý politolog a významný představitel slovenského disentu Miroslav Kusý v Bratislavě dvousetstránkovou knihu Na vlnách Slobodnej Európy se svými texty, glosami a politickými komentáři, které byly v letech 1987–1989 vysílány RFE. V úvodu Kusý uvedl, že ihned poté, co bylo zastaveno rušení RFE, rozhodl se využít této šance obracet se přímo na miliony domácích posluchačů. „Okamžite som ju využil, dohodol som pravidelný telefonický kontakt s paní Čeřovskou v Mnichove a příspěvky pod mojim menom sa začali týždeň čo týždeň objavovať v jednotlivých reláciách Slobodnej Európy.“ Kusý dostal kvůli tomu už v lednu 1989 „prokurátorské varování“ a nakonec byl v srpnu 1989 uvězněn a postaven před soud. Nicméně RFE do doby Kusého zatčení odvysílalo kolem padesáti jeho příspěvků.

² Národní archiv Praha, KSČ-ÚV-02/1, P 96/88, usnesení k bodu 15 (čj. P 6588).

Interview s Václavem Havlem, který byl v RSE vysílán 15. července 1989, dojednávala také Libuše Čeřovská. Na jednom konci linky Mnichov–Praha seděl 14. července v jejím bytě úřadující ředitel československého oddělení Karel Kašpárek (ve vysílání vystupoval pod pseudonymem Karel Lamberský), na druhém ve svém bytě na Engelsově nábřeží v Praze Václav Havel.

Nebylo to první Havlovo přímé vystoupení ve vysílání RSE. Dne 9. ledna 1989, znepokojený anonymním dopisem o tom, že „15. 1. 1989 v odpoledních hodinách na Václaváku u koně opět zazářil jedna lidská pochodeň“, obrátil se V. Havel s veřejnou výzvou na pisatele dopisu, aby ho odvrátil od sebevražedného úmyslu, a zároveň vyzval „státní moc“, aby policejním zásahem nemařila zamýšlený pietní akt k uctění památky Jana Palacha a aby zahájila dialog se společností. Po bezvýsledném jednání s Československou televizí dal Havel výzvu k dispozici rozhlasovým stanicím Hlas Ameriky, BBC a RSE, které ji vysílaly týž den večer. A 12. ledna se už přímo v RSE znovu vyjádřil k zmíněnému anonymnímu dopisu.³

Interview z 15. července 1989 bylo ovšem jiného rázu než rozhlasová výzva z ledna. Bylo jedním z řady velkých veřejných politických vystoupení, v nichž Havel od svého podmíněčného propuštění z vězení 17. května 1989 v rozhovorech pro zahraniční tisk a rozhlasová vysílání komentoval politickou situaci v zemi, nálady ve společnosti, otevřeně a nahlas uvažoval o možném dalším vývoji jak „nahore“, v nejvyšších poschodích režimu, tak „dole“, mezi lidmi, i v oněch vrstvách pod povrchem každodenního dění, kde dozrávaly události, které měly překvapit i nejlépe informované tajné služby.

Případlo mi vhodné otisknout při této příležitosti v několika přílohách dokumenty, které jednak souvisejí s peticí Několik vět, již Havel tehdy považoval za nejsmysluplnější politický výraz občanských postojů a již věnoval tolik času, energie a pozornosti, jednak podávají svědectví o tom, jak tehdy oceňoval význam Rádia Svobodná Evropa jako v dané chvíli nejdůležitějšího a nejsledovanějšího svobodného, nezávislého sdělovacího prostředku.

Kupodivu nebylo interview, jímž se tu zabýváme, ještě nikdy publikováno, třebaže není neznámé: v roce 2003 z něho citoval významnou pasáž Jirí Suk v díle *Labyrintem revoluce*.⁴ Od publikace v plném znění možná odrazoval problém prepisu mluvené řeči do textu určeného nikoli k poslechu, nýbrž ke čtení.

³ Texty obou výzev a poznámky k nim viz HAVEL, Václav: *Spisy 4*. Praha 1999, s. 1106–1110 a 1289.

⁴ Praha 2003, s. 66.

Redigovat pro tisk záznam dlouhého telefonátu s náročným obsahem, navíc probíhajícího v bezpochyby stresové situaci, je delikátní záležitost, má-li se co nejdříve zachovat smysl řečeného i nezbytná autentičnost mluveného projevu, a přitom vyloučit ty jeho prvky, které sice neruší při poslechu, ale které nemá smysl bez jakékoli úpravy tisknout přesně tak, jak byly proslouyeny v proudu řeči. (Mám na mysli redundanci ukazovacích a jiných zájmen – ten, takový, nějaký, jakýsi – a adverbii – jaksi, nějak –, nezvyklý slovosled, pomocná slůvka typu že, no.) Problémem je také interpunkce: kdy vložit čárku nebo pomlčku, a kdy raději středník či dvojtečku; kdy dlouhou promluvu s opakovanou spojkou „a“ rozčlenit na několik vět, kdy je vhodné použít vykřičník. A tak dále a tak podobně (včetně například vypsání číslovek slovy). Přesně o to jsem se pokusil, s pozhěmáním Václava Havla, který se vyhnul odpovědi na některé mé dotazy k redakci a napsal mi (v e-mailu z 27. ledna 2011) pouze pilátovské: *„Jsem rád, že můj rozhovor z 15. července 89 bude využit, a blavně jsem rád, že ho odborně a pečlivě zredigujete do podoby, kterou papír snese.“*

Editor měl k dispozici dobový přepis magnetofonového záznamu, v němž byly – pouhým škrtem – vyznačeny pasáže, které byly ze záznamu vystřiženy a nevysílaly se. (Žádná jiná úprava zvukového záznamu telefonátu pro vysílání nebyla provedena.) Tento přepis jsem použil jako základ pro transkript určený pro zveřejnění tiskem. Dále jsem měl k dispozici – pro srovnání – digitalizovaný zvukový záznam interview, jak bylo vysíláno 15. července (záznam A), a digitalizovaný záznam interview v té podobě, jak je RSE vysílalo 5. ledna 1992 v programu Z archivu Svobodné Evropy (záznam B); obojí z fondu Zvukový archiv RFE uloženého v Národním muzeu v Praze.

Podle zvukového záznamu A jsem opravil některé drobnosti, které byly při přepisu před odvysíláním nepřesně odposlechnuty. V poznámkovém aparátu jsem upozornil podle škrťů v přepise na pasáže, které byly ze záznamu vystřiženy a nebyly vysílány. V poznámkách je také upozornění na pasáže, které byly odstraněny z později vysílaného znění (záznam B z roku 1992). Editorské vložky jsou vyznačenými hranatými závorkami, jak je to v ediční práci obvyklé.

Podobným způsobem jako interview z 15. července jsem pro tisk upravil rozhovor Petra Pospíchalů s Václavem Havlem a Sašou Vondrou z 24. 7. 1989 (Příloha 5), kde jsem však pracoval pouze s přepisem záznamu pořízeného monitorovací službou Československého rozhlasu.

Velkým díkem jsem zavázán redaktorovi Lidových novin Petru Zídkovi, který mi dal nezištně k dispozici své rešerše z trís vazkového vyšetřovacího spisu Státní bezpečnosti vzniklého v rámci trestního stíhání kauzy Několik vět. Při redakci dokumentů mi vydatně pomohl šéfredaktor Soudobých dějin Milan Drápala; také jemu vřele děkuji. Za cenné informace jsem vděčný paní Libuši Čerovské a Milanu Schulzovi.

1989, 15. červenec, Mnichov – Přepis⁵ rozhovoru s Václavem Havlem, vysílaného československou stanicí Rádia Svobodná Evropa

Radio Free Europe	CS Broadcasting Department
Program title:	PANORAMA 174
Air date:	15 July 1989
Length:	50
Authors & mins.:	Václav Havel Karel Kašpárek Interview
OK:	as recorded Mr. Podivínský

Milí posluchači, v posledních měsících jsme vás pravidelně informovali o činnosti spisovatele Václava Havla v oblasti lidských práv a o mezinárodních počtech, kterých se mu dostává. Nyní bude Václav Havel v interview pro rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa hovořit o sobě, jak žije po propuštění z vězení a jak hodnotí poslední události doma i v okolní cizině. Rozhovor připravil Karel Lamberský.⁶

Mr. Kašpárek: Pane Havle, děkujeme vám, že s vámi můžeme hovořit v době, kdy jste byl propuštěn z vězení a kdy se vám dostává tolika mezinárodních poct; jste navržen na Nobelovu cenu míru, máte být vyznamenán Cenou západoněmeckých knihkupectví.⁷ Západní i východní osobnosti, organizace, instituce vám vyslovují obdiv a podporu. Proč se právě československý režim tolik brání uznat to a šikanuje vás a zavírá vás do vězení?

Mr. Havel: Československý režim mě nemá moc rád, ale ten jeho odpor samozřejmě není jenom nějakou osobní věcí, že bych se jim nelíbil zrovna já,

⁵ Pojem „přepis vysílání“ použitý pro písemné výstupy RSE není zcela přesný. Šlo o napsané předlohy vysílání, které byly (s výjimkou přímých rozhovorů) předem schváleny (označeny „OK“, čili v hantýrce RSE „oukejovány“) příslušnými referenty oddělení (tj „oukejáři“).

⁶ Vysílání rozhovoru bylo několikrát přerušeno sdělením hlasatelky v alternujícím znění: „Milí posluchači, posloucháte interview, který [sic!] poskytl spisovatel Václav Havel naší rozhlasové stanici.“ „Milí posluchači, v interview s rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa, který právě slyšíte, hodnotí spisovatel Václav Havel vývoj a události kolem vás.“

⁷ Der Friedenspreis des Deutschen Buchhandels (obvykle se překládá jako Mírová cena německých knihkupců) se udílí každoročně od roku 1950 v průběhu podzimního knižního veletrhu ve Frankfurtu nad Mohanem. Rada příslušné nadace rozhodla 29. dubna 1989, že cena za rok 1989 bude udělena Václavu Havlovi.

ale je to prostě odpor ke všem nezávislým iniciativám a k celému hnutí, které by se dalo nazvat opoziční, i když my toho slova moc neužíváme na rozdíl třeba od Poláků nebo Maďarů. Lidé, kteří myslí a chovají se svobodně, pochopitelně vadí systému, který je bohužel v podstatě stále totalitní; a samozřejmě mu vadím i já, protože jsem součástí tohoto hnutí. Snad bych k tomu ještě měl říct, že jsem se dostal do trošku zvláštní situace, že jsem se stal z jakýchsi důvodů známější než leckterí moji kamarádi, přátelé a spolupracovníci, což mě uvrhuje do takové trošku komplikované osobní situace. Já chci být spisovatel a je to mé původní povolání, abych tak řekl, a vlastně celý život nedělám nic jiného, než že píšu. A že píšu to, co si myslím; prostě píšu pravdu. A tento holý fakt ze mě udělal jakousi politickou veličinu nebo politický fenomén: je to docela pochopitelné, protože v podmínkách, kde vlastně byla zrušena politika jako oblast lidské činnosti, kde je čtyřicet let vyhlazovaná politická kultura, kde jsou čtyřicet let vyhlazovány všechny přirozené způsoby společenské sebekomunikace a sebestrukturace a vlastně veřejného mínění, v takových podmínkách politika, která byla vlastně zrušena, vyhnána dveřmi, jako by se vracela oknem. Jako by se rozlévala po celém společenském životě a vlastně všechno se stává jakoby polopolitické nebo kryptopolitické: od rockového koncertu až po mši nebo pouť. Samozřejmě tím spíš se stává politickým fenoménem fakt, že někdo prostě říká pravdu, byť režimu nepříjemnou. Osobně takové svoje postavení nechápu jako vnitřní rozštěpení, necítím žádnou schizofrenii, že bych měl dvě bytosti nebo dvě povolání – spisovatelství a politiku. Cítím to jako integrální, protože u spisovatele ze samé podstaty jeho práce vyplývá, že je osobou veřejně známou, a jeho veřejná známost ho zavazuje k tomu, aby se vyjadřoval i jako občan k některým věcem důrazněji a energičtěji než třeba jiní. A beru to jako přirozený výsledek a důsledek faktu, že jsem spisovatel: nicméně plynou mi z toho četné konkrétní problémy. Je to ale otázka praktická, nikoliv existenciální. Prostě nemám téměř na nic čas a na psaní už skoro vůbec. Protože díky tomu, že jsem se dostal do tohoto zvláštního postavení, od rána do večera za mnou chodí nejrůznější lidé – něco ode mě chtějí, slibují si, že jim pomohu. Ono totiž v podmínkách, kde – jak jsem říkal – je potlačena normální politická kultura, lidé se samozřejmě upínají k jakýmsi jednoduchým šifram nebo symbolům nebo zkratkám, když třeba volají „Ať žije Charta!“, nebo když volají „Ať žije Havel!“, nebo když volají „Pusťte Havla!“. Oni tím myslí cosi víc, oni tím chtějí vyjádřit svůj celkový postoj, svou touhu po svobodě. Nicméně se to jakoby zhušťuje do jednoduchého sloganu, zvolání, symbolu, no a já jsem se stal shodou mnoha různých okolností takovou trošičku symbolickou postavou, z čehož vyplývá, že moc lidí si myslí, že já vyřeším všechny problémy za ně. <A chodí za mnou i s takovými věcmi, třeba že mají vlhký byt, nebo co já vím. Občas jako by delegovali něco ze svých vlastních občanských povinností na mě, respektive skrze mě na nezávislé iniciativy. Z hlediska mého

„tajmtejblu“>⁸ je to situace dost komplikovaná. <Ale znovu opakuji, že to je problém praktický, jak si uspořádám svůj denní režim.>⁹ Není to problém existenciální, že bych byl nějak vnitřně rozštěpený a že by politik a spisovatel ve mně spolu zápasili.

K.: Vystupujete vlastně podobojí, jak říkáte, jako veřejná osobnost, jako hlas národa, jako živé svědomí režimu a zároveň jako autor, a zdá se, že se tyto obě funkce docela dobře slučují. Ze všech stran vás zahrnuje vlna sympatií. Co vás nejvíc těší a v čem vidíte nejučinnější podporu?

H.: To je složité. Jsem na jedné straně člověk poměrně stydlivý, trvale „nesebedůvěřivý“, různé pocty, kterých se mi dostává, ceny a podobně vždycky ve mně vzbudí na prvním místě pocit, že si to nezasloužím. Když ten pocit překonám, jsem potěšen, mám radost; kdo by nebyl rád, když je oceněna jeho práce. Třetí a nejdůležitější pocit je ten, že vlastně každá z těch poct není jenom podporou mé osobě, ale je podporou toho, co představuju nebo zastupuju, je podporou touhy po větší demokracii a po svobodě a je i jakousi posilou pro společnost. A jakýkoli projev vlád, parlamentů, občanských hnutí, zájem tisku a podobně je pro nás strašně důležitý; ne že bychom toužili po osobní slávě a popularitě, ale prostě proto, že je to podpora naší věci v několikerém směru; mimo jiné i v tom docela primitivním smyslu, že čím jsme známější, tím si na nás režim přeci jenom míň troufne. Nebýt této mezinárodní podpory a publicity, tak nevím, jestli nejsme všichni na dlouhá léta ve vězení. Nerad bych ovšem vytvářel dojem, že žádní lidé ve vězení nejsou. Jsou, máme vězně, velmi se tím trápíme a při každé možné i nemožné příležitosti na jejich osud upozorňujeme. Je to taková perfidní praxe, že vždycky když toho známějšího vynechají, obejdou nebo mu dají nějaký maličkatý trest, ty méně známé potom odsoudí k velkým trestům; má to sloužit jako varování pro ty ostatní. Mě opravdu velmi trápí případ [Ivana] Jirouse, [Petra] Cibulky a [Františka] Stárka. To jsou chlápci, kteří léta letoucí slouží české kultuře, jejímu šíření, a jsou za to odsuzováni k poměrně vysokým trestům. Zvláště se bojím o Cibulku; vše nasvědčuje tomu, že ho asi budou chtít odsoudit v srpnu, kdy je doba prázdnin a kdy bude všeobecná pozornost upřená k 21. srpnu a kdy ho jakoby v skrytu a ve stínu toho výročí zřejmě budou chtít odsoudit k nějakému vysokému trestu. O to mám starost. Nejen já, ale všichni ostatní se snažíme na ty vězně znovu a znovu upozorňovat, kde se dá.

K.: Zmínil jste se v řadě interview pro zahraniční sdělovací prostředky, že čím silnější byla mezinárodní solidarita s vámi, tím slabší byla represe režimu. Do-

⁸ Pasáž ve špičatých závorkách je v přepisu skrtnutá, nebyla vysílána. „Tajmtejbl“ – fonetická podoba anglického slova time-table.

⁹ Totéž co v předcházející poznámce.

mníváte se, že i v těchto uvedených případech by upozorňování na ně, na jejich osud, na Západě pomohlo?

H.: Samozřejmě to není tak jednoduché a přímé, že když se někdo zavře a teď o tom začnou psát v New York Times, v Le Monde a podobně, tak ho zase hned pustí; takhle to nefunguje. Je to daleko složitější. Je to zdlouhavý proces, kdy ten tlak posléze má jakýsi nepřímý vliv. Uvědomme si jednu věc. Počátkem sedmdesátých let tady bylo odsouzeno mnoho lidí na vysoké tresty za věci, jichž si dnes ani Státní bezpečnost vůbec nevšimne, protože je bere za samozřejmé. Ti lidé mohli být odsouzeni k dlouhým trestům proto, že si toho nikdo nevšiml. Nebyl žádný mezinárodní zájem, nebyla žádná mezinárodní podpora, byla to doba první détente, kdy se některé vlády domnívaly, že v zájmu mírové budoucnosti Evropy je třeba pokud možno neprovokovat zdejší režimy, zdejší vlády, vycházet s nimi dobře, a z toho pramenil i jakýsi nezájem o tato konfliktní témata. Avšak za patnáct dvacet let se situace podstatně změnila, a proto dnes už není tak snadné dělat to, co dělali počátkem sedmdesátých let. My máme VONS¹⁰, který už jedenáct let dokumentuje všechny případy, o nichž se dozví; ta dokumentace chodí všem mezinárodním organizacím zabývajícím se lidskými právy, vládám a tisku; a to je práce strašně důležitá. VONS není tak slavný jako třeba Charta, ale jeho práce je nesmírně, nesmírně důležitá, a opravdu to má efekt. <Je to efekt zdlouhavý a nepřímý, není to tak, že když by VONS o někom vydal sdělení, tak by v tu chvíli toho člověka pustili z vězení. Takhle jednoduše to bohužel nefunguje.>¹¹

K.: Vraťme se ještě k vám. Jaký je to pocit vrátit se z kriminálu, kde člověk ztrácí pojem času, přehled o dění doma a ve světě, kde šed' je šedší než jinde, jaký je to pocit být náhle středem zájmu a obdivu domova i ciziny, a především čist v obličejích lidí, kteří vás znají, radost, že jste opět mezi nimi, že jim mluvíte z duše? Není to už samo o sobě odměna za utrpení, které jste předtím musel snášet?

H.: Je to trošku složitější. Samozřejmě má člověk ohromnou radost. V mém případě jsem se vrátil do podstatně jiné situace. Byl jsem ve vězení sice kratičkou dobu, čtyři měsíce, ale vrátil jsem se do situace radikálně jiné, než jaká byla v době, kdy mě zavřeli. Teď najednou tu situaci celou pochopit není tak zcela jednoduché. Navíc existují postvězeňské psychózy, které já dost dobře znám, protože jsem byl ve vězení několikrát a pozoroval jsem je na sobě i na svých přátelích: ty zvláštní postvězeňské euforie, neschopnost přesně odhadnout terén, po kterém člověk chodí. Vrátil jsem se z vězení a tentýž den jsem mluvil s desítkami, ba možná stovkami lidí. Poskytl jsem desítky

¹⁰ Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných.

¹¹ Jako poznámky 8 a 9.

interview do celého světa a musel jsem komentovat situaci, kterou jsem pořádně neznal; byla to všechno tak trochu chůze po tenkém ledě. A taky se vyskytuje taková věc, což by vám každý, kdo byl zavřený, taky potvrdil, že má člověk takzvané okno, že si vůbec nepamatuje, co dělal první dny po návratu. Má to své psychologické příčiny – mozek si ve vězení odvykne přijímat nové informace a najednou těch informací je taková záplava, že prostě není schopen všechny náhle do sebe pojmout naráz. To jsou průvodní znaky [postvěžeňské psychiky].

K Vaší otázce: samozřejmě to беру jako ohromnou podporu a posilu našemu úsilí. Ten zájem je nejen mezinárodní, ale především domácí. Nezávislé iniciativy už dnes nejsou hloučkem jakýchsi „kamikadze“, o kterých lidé něco vědí z vaší stanice; dnes je to pro lidi opravdu jediná zde existující alternativa, od které si slibují, že nějakým způsobem promlouvá za ně; často si od nezávislých iniciativ dokonce slibují víc, než jsou ony schopny udělat.

K.: K tomu hned otázka. Jak hodnotíte dnešní vývoj v Československu? Říká se, že mezi členy KSČ se projevuje rezignace a pasivita. Všichni jsou prý zajedno, že se něco musí stát, ale nikdo neví co, kdy a jak.

H.: Mně se to opravdu tak jeví, ale jsou to spíš dojmy a pocity. Mám spoustu všelijakých informací ze zákulisí moci, ale jsou to všechno informace z druhé nebo z desáté ruky, spíše jen střípky. Mluvím denně s desítkami lidí a z toho mám pocit nebo dojem, že dnešní moc se opravdu ocitá na jakémsi rozcestí, že situace je otevřenější než kdy dosud. Moc je jakoby zahnaná do kouta, neví přesně, co má dělat, a počíná si trochu chaoticky, trochu hystericky. Dělá kontroverzní, protichůdné věci. Zřejmě se tam mezi sebou dost ostře dohadují různé síly nebo složky moci: existuje složka militantní, ti, kteří útočí na ústřední výbor s tím, že nás má všechny zavřít, a především mě, který jsem vlastně jen podmíněčně propuštěný, kteří by 21. srpna z toho tady nejradši udělali nějaké náměstí Nebeského míru jako v Číně¹². Paní Švorcová, předsdkyně Svazu dramatických umělců a členka ústředního výboru strany, přímo na schůzi předsednictva svazu řekla, když tam mluvili o Několika větách, ono se to 21. srpna všechno vyřeší. Není zcela jasné, co tím myslela, ale leccos nasvědčuje tomu, že tím mohla myslet horší alternativu vývoje. Na druhé straně nepochybuju o tom, a leccaké zprávy o tom svědčí, že v prostředí moci existují lidé, kteří by skutečně chtěli nějaký společenský dialog a demokratizační pohyb. Ti lidé jsou většinou málo stateční, takže to nedávají příliš najevo, čekají, až nejvyšší sestavu těch pěti kolem Jakeše, tu abych tak řekl dělnicko-rolnickou vládu z osmašedesátého roku,

¹² Krvavým zásahem vojska a policie na náměstí U brány Nebeského klidu (Tchien-an-men) v Pekingu bylo 4. června 1989 potlačeno týdny trvající protestní hnutí za lidská práva a demokratizaci.

někdo svrhne a potom oni u nás začnou dělat nějakou demokracii. Prostě je to situace složitá, ve společnosti roste napětí, to je vidět na každém kroku; lidé jsou ohromně posíleni vývojem v Polsku, v Maďarsku a v Sovětském svazu, přesně to sledují, koukají na sovětskou televizi a jsou zároveň frustrováni neschopností vlády řešit úplně základní problémy. Jsou naštvaní, že vláda sama furt mluví o přestavbě, o demokratizaci a o glasnosti, ale vlastně ve skutečnosti nic pořádně nedělá a chce nějakými kosmetickými úpravami zachovat pokud možno status quo. To dneska už ví každý, a situace se mi jeví tak, jako bychom byli na nějaké křižovatce. Je před námi velké spektrum možností dalšího vývoje, a samozřejmě že já za sebe a všechny nezávislé iniciativy děláme, co můžeme, pro to, aby vývoj byl pokojný, aby nedošlo ke krveprolití, k lidským obětem, k násilí, k nepokojům; vzkazuju to moci, jak můžu. Naposledy jsem to vzkazoval především po panu Genscherovi panu Jakešovi; říkal jsem, že nezávislé iniciativy a Charta jsou možná poslední šance pro režim, protože jsme neustále otevření pokojnému dialogu, neustále k němu vyzýváme, přestože nás za to furt zavírají, a že nevíme, kdo přijde po nás. Můžou přijít nějakí fundamentalisté, ty nálady už tady u mladých lidí jsou. Mrazí mě, když ke mně třeba chodí takoví mladí lidé nebo telefonují a říkají, my se necháme klidně na Václaváku zastřelit a nám už je všechno jedno a podobně. To jsou dost hrozné věci a já mám samosebou strach, ne o sebe, ale o tyhle lidi.

K.: Bránil byste se srovnání s polským Lechem Wałęsou?¹³ Ten stejně tak vyzýval k dialogu, stejně tak žádal nenásilné změny.

H.: Situace je trošku komplikovanější. Každý je jiný, Lech Wałęsa je především odborový předák s velkým osobním charizmatem, za nímž stojí desetimilionová odborová organizace. Proces národního kompromisu nebo národního smíření, který můžeme pozorovat v Polsku, kulatý stůl a všechno, co na to navazuje, není věcí jednoduchou. Má to své problémy, proti Wałęsovi je velká opozice, vůbec proti těm našim kamarádům, co jsou z nich dneska kongresmani¹⁴, Michnikovi, Kuroňovi a dalším se vytýká, že historickému kompromisu mnoho věcí obětovali. Je to tedy trošku složité a nechtěl bych být ve Wałęsově kůži. Zatím mi to nehrozí, protože k žádnému kulatému stolu mě nikdo nezve. Ale docela mě dojalo, slyšel jsem to včera nebo především, asi to bylo z vašeho rádia, že se ho někdo ptal, nějaký novinář, jestli by přijal funkci prezidenta, kdyby ho Sejm zvolil. A on řekl odpověď, která mě dojala, on řekl – Já nevím. To se mně líbilo. Je to zřejmě opravdu bezvadný člověk.

¹³ Na tuto otázku Václav Havel reagoval pobaveným smíchem a dotazem: „Prosím?“ Poté Karel Kašpárek otázku opakoval a rozšířil ji o druhou větu..

¹⁴ Tj. poslanci polského Sejmu.

K.: Je pro vás představitelné, že jednou dojde v komunistické straně k podobnému vývoji jako například v maďarské komunistické straně?

H.: U nás to bude všechno složitější a bude to trvat dlouho, myslím si, a bude to bolestivé, protože v komunistických stranách okolních zemí se nestalo to, co u nás, že se tam přehnal smršť přes ty partaje po osmašedesátém, kdy desítky tisíc reformně uvažujících a rozumných lidí vymetli ze všech funkcí a vyloučili je ze strany. Žádný [Imre] Pozsgay nebo někdo takový v té partaji není, mocenské centrum se dvacet let obklopuje loajálními, bezezbytku poddajnými, přizpůsobivými a oportunními lidmi, vytváří vlastní byrokracii. Nechci všechny šmahem odsuzovat a věřím, že jsou mezi nimi taky rozumnější lidé, kteří se v pravou chvíli třeba nějak projeví a ukáží svou tvář, ale nějakou lepší, než je tvář těch frází, co takhle kecají pořád dokola. To nevyklučuju, ale bude to všechno složitější díky oné smršti. V Maďarsku ani v Polsku taková smršť ve straně nebyla, aspoň ne v nedávné době. V Maďarsku pravděpodobně něco podobného bylo po roce 1956, ale to už je dávno.

K.: Čili domníváte se, že v komunistickém vedení v Československu jsou přece jen lidé, kteří vidí, že jejich komunismus zkrachoval a že jim záchrana země je přednější než prodloužení nynějšího stavu?

H.: To bych se neodvážil říct, já se s žádným z nich neznám, do duše jim nevidím. Rozhodně by žádný komunista asi nesouhlasil s formulací, že komunismus zkrachoval. To je vůbec trochu složitější. Sám za sebe to, v čem žijeme, nazývám totalitní systém komunistického typu, protože jsou samozřejmě také jiné totalitní systémy než komunistické. Domnívám se, že žijeme v historické chvíli krize totalitního systému komunistického typu, že se začíná těžce rodit nějaký jiný systém, systém demokratičtější, ale nevím jaký; ještě nebylo v historii vyzkoušeno, co se z toho dá zrodit. <Rozhodně není myslitelný nějaký návrat do minulosti a taková normální parlamentní demokracie, jaká funguje na Západě. Asi to bude něco jiného, něco nového, ale nevím přesně co.>¹⁵ Mám samosebou své osobní politické představy, vize a nápady, ale to je věc druhá. Co si myslím já privátně: Celkově se mi zdá, že to bude dosti složitě, speciálně v naší zemi, a přitom je to, speciálně v naší zemi, obzvlášť důležité. Jak to bude probíhat a jak se to bude vyvíjet, o tom jsem také někde psal, že my jsme zvláštní křižovatka v centru Evropy (taky jsme o tom mluvili s panem Genscherem), kde vždycky nějak začínají a končí války a nějak se tady předznamenává osud jiných zemí a rozhoduje se tady vždycky o čemsi víc než jenom o nás. Možná že i dnes je právě Československo místem, kde se ukáže, jak to ten celý komunistický svět myslí. Anebo čemu v poslední

¹⁵ Tato pasáž se 15. 7. 1989 vysílala, v pozdějším záznamu (B) vysílaném 5. ledna 1992 byla vyškrtuta.

a mezní situaci dá přednost.¹⁶ A právě proto se mi zdá být situace na jedné straně velmi otevřená a současně velmi důležité, co se bude dít v Československu v nejbližších měsících.

K.: Přinejmenším se zdá, že se rýsuje pluralita komunistických režimů.

H.: Máte na mysli to, že komunistické strany už nebudou jenom odbočkami té sovětské, ale že každá bude dělat trošku jinou a vlastní politiku? Máte-li tohle na mysli...

K.: Ano.

H.: Tak to už se děje. To je zřejmé, to je jasné. Dneska má komunistická strana Maďarska ke komunistické straně Rumunska daleko dál než ta nejpravicovější strana u vás ve Spolkové republice ke straně nejlevicovější.

K.: Zmínil jste se o schůzce s ministrem Genscherem. Jak ji hodnotíte?

H.: Byla tady určitá rozmrzelost, že nepozval zástupce nezávislých iniciativ; přesně řečeno velvyslanectví je nejprve zvalo, byl to jeho nápad, protože vidělo, že to tak dělají jiná vyslanectví, ale pak jako by se leklo vlastního nápadu a zrušilo to. Genscher se chtěl tedy sejít jenom se mnou a s Jirkou Hájkem, s každým zvlášť. Vysvětlil jsem mu to a on tu situaci pochopil, mnohokrát ty ostatní kamarády pozdravoval. To však není nejdůležitější.¹⁷ Pokud jde o rozhovor sám, byl to hodinový rozhovor, který mně připadal velmi smysluplný.

¹⁶ Myšlenku o zvláštním místě Československa rozvedl Havel v článku Testovací terén napsaném 3. července 1989 pro britský deník The Independent (zveřejněn byl 10. 7. 1989). Česky viz HAVEL, Václav: Spisy 4, Praha 1999, s. 1126 n. Naznačena – v poněkud jiné souvislosti – je už v závěru eseje Odpovědnost jako osud z října 1983. Viz tamtéž, s. 416.

¹⁷ Z korespondence mezi západoněmeckým velvyslanectvím a ministerstvem zahraničí v Bonnu vyplývá, že v programu návštěvy ministra Hanse-Dietricha Genschera se kromě rozhovoru s Václavem Havlem (12. července mezi 17. a 19.30 hod.) a snídaně s bývalým ministrem Jiřím Hájkem 13. července počítalo se setkáním se skupinou disidentů. Velvyslanectví počítalo s účastí Ludvíka Vaculíka, Jaroslava Šabaty, Václava Malého, Petra Uhla a jednoho nebo dvou mluvčích Charty 77 pro rok 1989 a s dotyčnými o věci jednalo. Tato schůzka byla ještě před Genscherovou návštěvou odvolána; důvody nejsou v zmíněné korespondenci uvedeny; není vyloučeno, že byly pouze technické povahy. (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes Berlin, Bestand ZA, spisy ve svazcích 139.906, 139.909, 139.911 a 139.912.) Pro Petra Uhla se odvolání schůzky stalo podnětem k napsání dopisu Václavu Havlovi, v němž žádal, aby Havel setkání s Genscherem bojkotoval. Kopii dopisu poslal Uhl několika dalším osobám z okruhu Charty 77. (Podle písemného sdělení Petra Uhla autorovi z 28. 1. 2011.) Záležitost měla pak ještě dohru v Rudém právu. Patrně při domovních prohlídkách u některých signatářů petice Několik vět (27. 7. 1989) se dostal dopis do rukou Státní bezpečnosti; náčelník odboru vyšetřování SNB v Praze pplk. Jaroslav Spura z dopisu citoval v rozhovoru pro Rudé právo a ČTK (Proti vyvolávání neklidu a nátlakových akcí, RP 8. 8. 1989.) V uvedeném sdělení Petr Uhl potvrdil, že citát v RP odpovídal tomu, co Havlovi napsal. Článkem v RP se zabývala také depeše č. 1698 velvyslanectví SRN z 8. srpna 1989 (PA AA Berlin).

Všechno, co jsem mu chtěl říct, jsem mu řekl, a dokonce daleko víc věcí, než jsem měl v plánu, protože se mě ptal na hospodářskou spolupráci a podobně. Když člověk žije v Československu, tak si podvědomě zvykne, že politici jsou náfukové, kteří mluví jenom oklikou, nepřímou, a vlastně ani moc neposlouchají, co se jim říká, a jsou to samé fráze. Tohle byl normální hovor, jako kdybych mluvil s kterýmkoliv známým nebo kamarádem, bezprostřední. <Prostě on řekl: teď přijdou fotografové na minutu, musíme si oblíct saka, jinak jsme byli v košilích, protože bylo horko, pustil tam ty novináře, ti nás všelijak vyfotili, vyfilmovali, a zase je vypudil.> Moc mě zaujal v závěru rozhovoru, kdy mi řekl, že pochází z Halle, což je ve východním Německu, že ve dvaapadesátém emigroval do západního, že původně chtěl být právníkem, že nevěděl, že bude politikem, že se tedy pak stal tím politikem a za osmatřicet let, nebo jak dlouho tu politiku dělá, měl velmi spletitá, složitá a komplikovaná jednání, že se ale snažil po celý svůj politický život mít vždycky na paměti obyčejné lidi tam z té ulice v Halle, mezi nimiž vyrůstal a které zná. Jako by stále cítil jejich pohled kdesi v zátylku, jako by na ně stále myslel a uvažoval o tom, co oni řeknou tomu či onomu jeho politickému činu nebo rozhodnutí. A to se mi velmi líbilo, že politika by měla být jakousi praktikovanou mravností, že mravní vždycky předchází politickému. Taky jsem mu to řekl, že to všechno teoreticky píšu; pakliže on to v praxi dělá, že je to fajn.

K.: To se stejně taky kryje s vaší linií.

H.: Ano. Naprosto přesně, ale dodávám, že samozřejmě nemohu, nejsem kompetentní, abych posoudil, jestli je to opravdu bezezbytku pravda. Ale jako jeho konfese se mi to ohromně líbilo. Bylo mi to blízké, protože přesně tak já politiku chápu. Mluvili jsme o spoustě důležitých věcí, on se na mnoho věcí ptal, vlastně jsem většinu toho hovoru mluvil já, protože on chtěl moc různých věcí vědět, a dost důležité bylo, že jsme mluvili o ekonomice. On se mě na to ptal a já jsem mu říkal, že mám pocit, že každá investice, která projde státním rozpočtem, který není pod společenskou kontrolou, že to je jako hozené do kanálu a že to jediné bude zvyšovat dluh a naše děti to budou jednou muset platit, že Poláci mají čtyřicet miliard dolarů dluh a teď zoufale žebrají na všechny strany o peníze a že si myslím, že mají smysl takové investice, kde je nějaká společenská kontrola toho, kam jdou ty peníze.¹⁸

K.: Myslíte si, že zabraniční apely, jako byl Genscherův, aby se Československo připojilo k reformnímu procesu, který probíhá v jiných východoevropských zemích, zapůsobí na československé vedení?

¹⁸ V přepisu škrtnuta pasáž z rozhovoru, kde Havel reagoval na tehdy diskutované návrhy týkající se eventuálních společných německo-československých podniků.

H.: Že by to vedení <dnes – dnes je pátek,¹⁹ dnes mají zrovna schůzi, každý pátek má předsednictvo strany schůzi –>²⁰, že by to předsednictvo dneska si řeklo, a sakra, už i Genscher říká, že máme dělat demokracii, tak budeme dělat demokracii, takhle jednoduše to samozřejmě nechodí. Nicméně každý hlas, a hlavně každý veřejný hlas, který na ně apeluje, aby nezaspali dobu, aby pochopili situaci a v zájmu svém, v zájmu společnosti a v zájmu celé Evropy opravdu překročili svůj stín, každý takový hlas je důležitý, každý takový hlas, byť nepřímý, zdoluhavě a oklikou, třebaže slabě, nicméně přesto má smysl a samozřejmě působí na to vedení. Není zbytečné, když jim to každý znova a znova bude říkat a opakovat.

K.: V Československu koluje petice Několik vět.²¹ Dostáváme dopisy a telefonáty našich posluchačů, že by se rádi připojili k signatářům, kdyby v jejich městě nebo obci byly vystaveny podpisové archy. Vy sám víte, jaký má oblas. To je nepochybně příčinou prudké reakce režimu. Kolik místa v režimním tisku, kolik času v rozhlase se věnuje spílání organizátorům a signatářům! Je protisocialistické nebo protiústavní žádat dodržování lidských práv a diskusi o padesátých letech nebo o roce osmašedesátém nebo o takzvané normalizaci?

H.: Celá atmosféra kolem tohoto provolání je ohromně zajímavá. Reakce moci je chaotická, panická, rozesílají dálnopisy všem stranickým organizacím, aby dělaly schůze a odsuzovaly to. Stranické organizace se začínají bouřit, říkají, co máme odsuzovat, když to vlastně neznáme, a oni jim to nechtějí dát. A když jim to dají, stranické organizace říkají, no a co je na tom špatného? Teď tady někde dostáváme takové ty odsuzující dopisy. V nich je napsáno dokonce „věc, dvojtečka“, jak se to píše v úředních dopisech. „Věc: dálnopis ÚV KSČ.“ Přímě tam vyjevili, že je to psáno na základě centrální direktivy. Vše nasvědčuje tomu, že v nějaké té centrální direktivě jsou i naše adresy, protože jinak by bylo nepochopitelné, jak by je znali. Je v tom jakýsi nový prvek [spočívající] v tom, že vždycky při všech kampaních se tyhle hlasy posílaly na ústřední výbor nebo do Rudého práva, ale ne těm „nepřátelům vlasti“, proti kterým to bylo namířeno. A že to teď posílají nám, to je sice trošku obskurní, ale jakoby náznak jakéhosi dialogu; proč by nám to jinak posílali? Vždyť my jsme přece podle nich nepřátelé, kteří rozvracejí republiku a s nimiž se hovořit nemá, a najednou jsme adresáty těch dopisů. Daleko zajímavější jsou samozřejmě reakce v podnicích a v různých institucích, kde se to jako-

¹⁹ Pátek 14. července 1989.

²⁰ Pasáž v špičatých závorkách se nevysílala.

²¹ K tomu viz Příloha 1 a Příloha 2 z 29. června 1989, kde je citován text petice Několik vět v plném znění. Zatím neobsáhlejší vyličení osudů a širších souvislostí petice Několik vět publikoval Petr Zídek v článku Námět, scénář a režie: Václav Havel. (Lidové noviny, Orientace, 27. června 2009) a Jan Urban v studii Několik vět. Posledních pět měsíců komunistické diktatury petiční optikou (Paměť a dějiny, 2010, č. 1, s. 20–45).

by začíná štěpit; ono to opravdu přerůstá v jakési referendum o poměrech. Ke mně chodí od rána do večera lidé a každý den dostávám stovky dopisů. Ty dopisy, které například provázejí podpis pod Několik vět, jsou strašně zajímavé. Zdá se, že společnost opravdu cítí to, o čem jsme mluvili, že se ocitáme na historické křižovatce; společnost už je jakoby netrpělivá. Lidi to berou jako svůj životní krok, jako základní existenciální rozhodnutí, ať je to známý herec anebo nějaká dojička krav. A jak vyplývá ze všech průvodních dopisů, dávají svému podpisu význam – teď jsem se osvobodil, teď jsem se napřímil. Samozřejmě je to provázeno spoustou zmatků a nedorozumění, lidi si třeba myslí, že mně a těm, jejichž adresy jsou uvedené, nechodí pošta, a tak všelijak tajně se nám pokoušejí podpisy pašovat a jsou kolem toho až komické historky. Strašná spousta těch archů koluje, ale nedostanou se k nám, a těžko můžeme pak počty těch podpisů sčítat, ale je to myslím celé dost zajímavé, ta věc je permanentní, ta se může podpisovat furt, dál a dál, a jak se to bude vyvíjet, jak to dopadne, uvidíme. Moc jako by vystřelila základní municí, to jest ty odsuzovací hlasy „čtenářů“, a teď zřejmě přesně neví, co dělat dál. Jestli nás mají zavřít, nebo jestli to mají nechat být, nebo o tom mlčet, nebo pokračovat v těch kampaních a ještě víc tlačit stranické organizace, aby se proti tomu vyjadřovaly. O tom se zřejmě, možná zrovna v těchto minutách, radí.

K.: Nemáte někdy dojem, že ti členové strany, kteří vám píší, opisují jenom nějaké stranické směrnice a vůbec nevědí, co v té petici je?

H.: To je velmi různé. Taky je charakteristické, že ty dopisy jsou většinou vlastně jakoby anonymní. Tam je sice hlavička nebo záhlaví závodní organizace KSČ při tom a tom podniku, JZD a tak, ale ten podpis je většinou nečitelný. Samosebou se vždycky v takovýchhle trošku dramatičtějších chvílích probouzí k životu i politické podsvětí. Dostal jsem dopis, kde píšou – ty chartistické prase, budeš brzo zavražděn a opatří si policejní ostrahu a tak podobně. Tomu nepřikládám žádný zvláštní význam, jenom o tom mluvím jako o signifikantní známce toho zvláštního napětí. V nakladatelstvích a v kulturních institucích je tlačí svazy a ředitelství a podobně, aby to nějak odsuzovali. Oni nechtějí, protože to spousta jejich zaměstnanců už podepsala; teď se o tom všelijak dohadují, jestli se jména signatářů Několika vět smějí nebo nesmějí v novinách uvádět. Každý den vydají jinou směrnici; v první chvíli například ředitel televize řekl, že se musí přes prázdniny zrušit smlouvy se signatáři, kteří vystupují v chystaných televizních inscenacích. No a zjistili, že v každé inscenaci aspoň jeden nebo dva signatáři vystupují a že by vlastně mohli televizi zabalit na dva měsíce a pan ředitel Batrla²² by musel hrát všechny role ve všech hrách sám. Tak to zase zrušili a novinám [sdělili], že o nich tedy můžou psát, ale nesmějí jim dělat moc velkou pro-

²² Tehdejší ústřední ředitel ČST Libor Batrla.

pagaci; fotka [Hany] Zagorové že nemá být na první stránce, ale na desáté. To je nesrovnatelné se situací, jaká byla třeba po Chartě, a svědčí to o tom, že společnost ožívá, že se to rozděluje a že se lidé probouzejí. Myslím, že petice přišla v pravou chvíli, že doba k tomu prostě dozrála.²³

K.: *Pane Havle, Prahou projela divadelní Karavana míru.²⁴ Můžete nám říct, jak jste to viděl? Jaký efekt měla?*

H.: To byla strašně pozoruhodná a důležitá věc. A bohužel to mělo velmi malou publicitu. Naše sdělovací prostředky záhy pochopily, že Karavana míru nebude hrát jen roli nějaké stafáže oficiální propagandy, že to jsou svobodomyšlní lidé, takže potlačila veškerou publicitu. V zahraničí ovšem rovněž nebyla žádná zvláštní publicita kolem toho, protože si zřejmě cizí sdělovací prostředky říkaly, že to bude něco levicového, když se to jmenuje „Mír“. Je to škoda, protože to bylo nesmírně pozoruhodné; především to jsou krásná představení; já jsem jich viděl asi jenom pět, oni mají v repertoáru třicet představení, ale jedno báječnější než druhé. A pozoruhodné bylo (my jsme s nimi samozřejmě mluvili), že okamžitě reagovali na dopis nezávislých iniciativ.²⁵ Ten dopis byl poslaný do Varšavy, kde byli před Československem, ale on jim nedošel. V několika jazycích jim byl poslán a včera se nám to vrátilo jako „nedoručitelné“. Takže oni se s tím seznámili, až když sem přijeli, a okamžitě na místě reagovali. Potom opravdu každé představení věnovali buď Cibulkovi nebo Stárkovi nebo Jirousovi anebo Nezávislému mírovému sdružení nebo Chartě nebo Vlastě Chramostové a podob-

²³ V tomto momentu došlo k dočasnému přerušení telefonického rozhovoru, po němž se oba účastníci dorozumívali o tom, co bylo natočeno, a dojednali se o tom, že už budou hovořit jen o dvou tématech. Havel také požádal partnera na druhé straně linky o kratičké posečkání, aby si mohl přinést sklenici vody. Tato pasáž se nahrávala, ale v záznamu je škrtnuta; přirozeně se nevysílala.

²⁴ Všechny základní údaje k danému předmětu jsou uvedeny v edici Charta 77: Dokumenty 1977–1989, Blanka Císařovská–Vilém Prečan (eds.), Praha 2007, sv. 2, s. 1132 a n. Soubor 150 herců 19 národností z deseti evropských avantgardních divadel účinkoval od května do září 1989 v sedmi evropských velkoměstech na trase dlouhé sedm tisíc kilometrů. „Mír Caravane“ účinkovala v Praze od 6. do 8. července (italský soubor Teatro Nucleo a Divadlo na provázku na pěší zóně v centru Prahy 6. 7.; další divadelní představení se konala 7. a 8. července na Výstavišti). Nezávislé iniciativy – Charta 77, Nezávislé mírové sdružení, České děti a Společnost za veselejší současnost – poslaly Karavaně míru společný otevřený dopis. Přivítaly v něm projekt směřující k posílení evropské vzájemnosti a k mírovému dorozumění mezi kulturami a veřejností různých evropských zemí, upozornily však na situaci v Československu na poli kultury a v oblasti lidských a občanských práv. (Tamtéž, D562, nečíslovaný dokument z 20. června 1989.) Samizdatové Lidové noviny uveřejnily v letním dvojčísle 1989 (s. 30) článek MIR CARAVANE. Svoboda na kolečkách; srv. http://www.lidovky.cz/popup/historie-obrazem.asp?objekt=popup&datum=1989_08&stranka=30. Viz též <http://www.mircaravan2010.eu/MIR-Caravane-89>.

²⁵ Tzn. jakmile se s ním v Praze seznámili.

ně. To se rozkřiklo, lidé tam už chodili, bylo to publikum, které bylo ohromně divadelně vnímavé; lidé nadšeně tleskali, vstávali a skandovali, herci plakali, byli dojatai tou situací. Pro mě to bylo osobně docela důležité ještě v jedné věci, [totiž] že jsem se po dvaceti letech vrátil vlastně na profesionální jeviště do Československa. Protože Teatro Nucleo, to je takové italské divadýlko, mě požádalo, abych namluvil na pásek jeden svůj dopis z vězení, a ten dopis tam pustili a k tomu dělali sugestivní pantomimu. Ten dopis byl o Bohu, a Bůh, jako bych to měl s ním už domluvené, k tomu zorganizoval zvláštní scenerii: totiž se schylovalo k bouři a potom se čím dál tím víc blýskalo – a už byl večer. A přesně [ve chvíli], když to skončilo a když lidi vstávali a dlouho freneticky tleskali, začal do toho šílený liják. Bylo to zvláštní, ale nemohl jsem si svůj návrat na profesionální jeviště v Československu představit a vymyslet líp. Byl jsem z důvodů mimouměleckých z divadla vypuzen a nerad bych se tam z důvodů mimouměleckých vracel; a nerad bych, aby byl nějaký politický skandál nebo senzace kolem toho, že někde mám premiéru, spíš bych dal přednost takovému nenápadnému návratu. A to je přesně ono: vlastně se o tom ani nic neví, a to se mi prostě líbí. Nikdo se netváří, že jsem náhodou dvacet let nic nenapsal a teď jsem náhodou nějakou hru zase napsal; je tam přiznaný fakt, že jsem leccos mezitím prožil a byl ve vězení: prostě se mi to z osobního hlediska zdá být strašně dobrý návrat do divadla.

K.: Ten návrat může být sice nenápadný, ale zároveň velmi náhlý.

H.: Samozřejmě se o tom všude mluví, ve svazu²⁶ a tak, že zakázané autory můžou začít hrát, přítele Josefa Topola jako prvního – je to signatář Charty; jako prvního ho odtabuizovali, „odzakázali“ a uvedli na Vinohradech, což je nesmírně důležité a strašně fajn. Divadla jsou na to připravená a vědí, kterou z mých her hrát, a byla by schopná začít hned zkoušet, ale obecná situace k tomu musí dozrát. I když formálně mají divadla samostatnost, ve skutečnosti úplnou samostatnost nemají a každé zkouší terén a vybojovává si, co může, a jde tak na doraz. Vždycky záleží na schopnosti ředitele, co si troufne a co ne. Nicméně zatím situace není taková, aby tohle mohli začít dělat, ale za půl roku to třeba půjde. Třeba to taky nepůjde nikdy. Snad bych se měl v této souvislosti zmínit o jedné trošku komické věci: Jak mě nedávno přijeli jménem ministerstva vnitra varovat, že porušuju podmínky svého propuštění a že mi hrozí vězení a že příště už neprijedou oni – takové poslední vážné varování, že příště už neprijedou oni, ale rovnou mě seberou a dají do basy; byli strašně úřední a vážní a vůbec odmítali odpovědět na nějakou otázku a o něčem debatovat. Ale potom přece jen trošku roztáli a nakonec řekli: „Kdybyste se tak věnoval jenom divadlu a nechal všech

²⁶ Zřejmě ve Svazu dramatických umělců.

těch občanských aktivit“ – oni asi použili jiné slovo než občanská aktivita – „to by bylo bezvadný. Vždyť vy se na jeviště přece vrátíte; to je nezadržitelné, a kdybyste se...“ Tak jsem se musel vnitřně chechtat tomu, že mi dvacet let říkají, že neexistuju, že žádné hry nepíšu, a pokud píšu, tak jsou blbý, prostě mě vymazali z literatury, a teď mě najednou přemlouvají, abych se věnoval divadlu. Je to groteskní situace.²⁷

K.: Nějaký oficiální činitel nedávno údajně řekl, že o pořady Svobodné Evropy se zajímá víc lidí než o četbu Rudého práva. Není tento fakt částečně zásluhou režimu, který potlačuje informace a manipuluje fakta?

H.: Slyšel jsem to dokonce na vlastní uši, byl jen z magnetofonového záznamu. Řekl to vládní mluvčí [Miroslav] Pavel na jedné debatě se studenty, že Svobodnou Evropu poslouchá více lidí, než kolik jich čte Rudé právo. Zda to tak skutečně je, nebo ne, nevím, ale ten mluvčí o tom asi má lepší přehled než já, a hlavně by se takovou skutečností asi moc nechlubil. Takže když to řekl, něco na tom asi bude. Fakt je ten, že od té doby, co vás přestali rušit, jste strašně poslouchanou stanicí. To vidím na každém kroku, že vás lidé poslouchají. Mám dojem, že to je pro vaši stanici dost velký závazek a že byste měli ve struktuře programů a v koncepci mnoha věcí mít na zřeteli tu zvláštní zvýšenou zodpovědnost, protože vás lidé berou jako hlavní svobodný, nezávislý sdělovací prostředek, a je to tedy funkce zodpovědná. <Vzpomínám si, že jeden z těch, co mi píšou, píše, že poslouchá všechno ve Svobodné Evropě a touží po poměrech, kdy by Svobodná Evropa vysílala jen písničky a muziku.

K.: Kdyby k tomu došlo, tak bychom vám vysílali nejkrásnější hudbu.

H.: Ano.²⁸ Samozřejmě že jakýmsi způsobem nahrazujete svobodné a nezávislé sdělovací prostředky, které by měly fungovat tady. Já a spousta jiných vám voláme: to je z nouze. Radši bych mluvil z československého rádia, když už mám někde mluvit. No ale je to prostě tak. Mám dojem, že byste se neměli přizpůsobovat oficiální verzi, že jste štvavá vysílačka placená bůhvíkým. Že byste se měli chovat jako každý jiný sdělovací prostředek, volat komu chcete, slavným hercům, vládním úředníkům a mluvčím, prostě komu chcete. Jestli vám dají nebo nedají rozhovor a položí vám telefon, to je jejich věc, ale vy byste se měli chovat jako normální sdělovací prostředek a nepřístupovat na to, že jste podezřelí nebo nebezpeční nebo podobně. Kdysi to snad platilo, ale teď už to prostě neplatí.

K.: Dostáváme od našich posluchačů mnoho dopisů a telefonátů a rád bych, aby věděli, že všechny pečlivě čteme a všechny jejich náměty zvážíme a pokud

²⁷ V přepisu škrtnuto následujících devět řádek: partneři rozhovoru se na Havlovo naléhání dohodli, že ponechají stranou téma Mírové ceny německých knihkupců pro Václava Havla, protože bude dost času udělat o tom rozhovor později.

²⁸ Pasáž v špičatých závorkách byla ze záznamu vysílaného 5. 1. 1992 (záznam B) vyškrtnuta.

možno se snažíme brát je na zřetel. Myslím, že bychom mohli rozhovor skončit poděkováním za obsažené a otevřené informace, které jsou pro naše posluchače velmi zajímavé. Doufáme, že se jim občas od nás občas, a to tak dlouho, dokud vám režim v Československu bude upírat přístup k tamním sdělovacím prostředkům. Přejeme vám a <vašim známým kolem vás>²⁹ hodně sil.

H.: Děkuji vám za zavolání a taky za to, že nám pomáháte tím, že se pokoušíte objektivně informovat o mnoha věcech. Děkuji vám.

Milí posluchači, slyšeli jste interview, který poskytl naši rozhlasové stanici spisovatel Václav Havel.

Národní muzeum v Praze, sbírkový fond Československé dokumentační středisko 1948–1989. RFE – Rádio Svobodná Evropa, přepis programu Panorama 174, 15. července 1989. Fotokopie. – Zvukový archiv Rádia Svobodná Evropa, V- 099 a V- 008.

²⁹ V archivním zvukovém záznamu „a všem kolem vás“.

Příloha 1

1989, před 29. červnem, Praha – Předloha telefonického sdělení do zahraničí s náměty, jak organizovat zpravodajství o petici Několik vět.³⁰

Milý příteli,
především Vás prosím, abyste si z důvodů, které pochopíte, celý tento text nahrál.

Využíváme Vaší nabídky, že se ujmete tentokrát dost náročného úkolu postarat se kompletně o zahraniční publicitu textíku, který Vám přečteme, a to v duchu informační strategie, na které jsme se – opření o všechny dosavadní zkušenosti – dohodli jako na optimální. Budou-li v tom, co vám navrhneme, nezvykle konkrétní náměty či přání, bude to mít svůj dobrý důvod, a prosíme tudíž všechny zainteresované, aby nebyli dotčeni dojmem, že se chceme ujmout řízení jejich vysílaček.

A teď pár slov o smyslu celé věci, jednak pro vaši informaci a pro informaci ostatních zainteresovaných, jednak jako podklad pro eventuální vlastní komentáře celé věci.

Jde o provolání, kterým by mělo prozatím vyvrcholit údobí probouzení zdejší veřejnosti, jak se projevilo v četných podpisových akcích v době mého uvězně-

³⁰ Autorem textu psaného na stroji byl Václav Havel, což vyplývá z obsahu i dikce, jakož i z rukopisných vsuvek a pro něj charakteristické grafické úpravy textu. Podle Petra Zídky (viz pozn. 21) Havel text odtelefonoval Ivanu Medkovi. Že nešlo o dopis, ale o podklad pro telefonát, vyplývá jednoznačně z první věty textu „především Vás prosím, abyste si ... celý tento text nahrál“. Jméno „Ivan Medek“ není na písemnosti uvedeno, avšak je to nejpravděpodobnější předpoklad, který asi také Medek Zídkovi v roce 2009 potvrdil.

Původní text se dostal do rukou Státní bezpečnosti za okolností, které nejsou zcela jasné. Zidek cituje z výpovědi Václava Havla z března 1991 pro parlamentní komisi vyšetřující události 17. listopadu 1989, podle níž Havel „slyšel“, že se jeho poznámky dostaly do rukou bezpečnosti prostřednictvím pracovníka Agence France Press. Ve vyšetřovacím spisu kauzy Několik vět je dopis redaktorky Rudého práva Marie Boudové Federálnímu ministerstvu vnitra z 20. 7. 1989, jímž postupuje zásilku, která došla 11. 7. z Mnichova na adresu šéfredaktora RP Zdeňka Hořeního. Ve spisu je původní obálka s razítkem mnichovské pošty s datem 6. 7. 89, sedm strojopisných stran textu sdělení Václava Havla Ivanu Medkovi a průvodní dopis, v němž anonymní „Přítel“ sděloval (Hořenímu): „Vážený, i když nesouhlasím se vším, co tvrdíte, myslím, že by Vás mohlo zajímat skutečné pozadí provolání ‚Několik vět‘. Zde se na celé věci přiznávají lidé, se kterými již nemohu souhlasit vůbec.“ Všechna diakritická znaménka byla v dopise doplněná rukou. (ABS Praha, V-42391 MV, sv. 1, l. 151–158 a sv. 3, l. 30.)

Domnívám se, že Bezpečnost získala Havlovy originální poznámky v Praze, ať už jakýmkoli způsobem, a nechala je poslat do Rudého práva svými lidmi z Mnichova, aby pak mohly být s příslušnou legendou využity v kampani i v trestním stíhání proti organizátorům petiční akce Několik slov. – Viz dále Příloha 5 z 24. července 1989.

ní. Na rozdíl od nich by už nemělo jít o pouhý sebeobraný reflex společnosti proti konkrétnímu bezpráví, ale o jakousi všem přijatelnou elementární artikulaci politického mínění společnosti. Na rozdíl od některých předchozích peticí jde o věc obecně občanskou, může to podepsat kdokoliv, není to tedy iniciativa kulturních či vědeckých pracovníků, ani iniciativa té či oné disidentské skupiny, ale je to věc všech. Představujeme si, že to bude trvale otevřeno k podepisování všem občanům, tedy že půjde o permanentní a doufejme masovou věc, cosi jako národní referendum, cosi, co by mohlo připomínat Dva tisíce slov v roce 1968, což je ostatně naznačeno i v názvu provolání. Masovost dalšího podepisování je bezprostředně závislá na informační strategii, proto se tentokrát, jak jsme se už zmínili, chceme do způsobu publikování a připomínání tohoto provolání plést víc, než je dosud zvykem. Teď Vám přečteme text sám a pak budeme pokračovat v tomto dopise a budeme už mluvit o konkrétních věcech.

(následuje čtení provolání „Několik vět“; číst i odstavce, interpunkci atd.)

Tento text je přísně embargován do čtvrtka *29. června do 18 hodin*. Od této chvíle by měly čs. vysílačky oznamovat jeho existenci přímo ve zprávách a pak ho celý číst jako nejdůležitější věc svých programů, což se týká především pořadu Události a názory v RFE, ale což bychom samozřejmě uvítali i u BBC a VofA³¹. Za textem samotným by mělo zhruba následovat toto:

Toto provolání, které nedávno v Praze vzniklo a které je trvale otevřeno k dalšímu podepisování všem čs. občanům bez rozdílu povolání atd., podepsalo k tomuto dni 1800 československých občanů. Mezi nimi jsou například: Lubomír Jašek, dělník; Jana Petrová, knihářka; Hana Zagorová, zpěvačka; Hana Ponická, spisovatelka; Václav Slavík, politik; doc. MUDr. Jaroslav Skála, psychoterapeut; Michael Kocáb, hudebník; Ladislav Hejdlánek, filozof; Oldřich Provazník, frézař; Josef Kemr, herec; RNDr. Vladimír Fučík, biolog; Antonín Machuta, lesník; Ivan

³¹ Voice of America, Hlas Ameriky.

Hoffman, písničkář; Augustin Navrátil, železničář; Olbram Zoubek, sochař; Jiří Suchý, básník a zpěvák; Jaroslav Šabata, politolog; profesor PhDr. Petr Sgall, DrSc. (?), lingvista; Václav Havel, spisovatel; Čestmír Suška, sochař; Miloš Fišer, soustružník; Jiří Menzel, režisér; arch. Ing. Miroslav Masák, architekt; Ludvík Vaculík, spisovatel; Saša Vondra, publicista; Daniela Kolářová, herečka; PhDr. Čestmír Císař, politik; Otakar Tesař, nástrojař; Jiří Křížan, scenárista; Emanuel Mandler, historik; Boleslav Polívka, herec; Petr Uhl, novinář; Karel Steigerwald, dramatik; Václav Malý, katolický kněz; Jiří Dienstbier, novinář; PhDr. Josef Hanzal, DrSc. (?), historik; Jiří Bartoška, herec; Jiří Kuba, dělník; Václav Benda, katolický filozof; Vladimír Merta, písničkář; arch. Ing. [Jiří]³² Malátek, architekt; Zvonimír Šorm, evangelický vikář; Karel Machek, dělník; prof. Ing. Věněk Šilhán, ekonom; Ján Čarnogurský, právník; Milan Hlavsa, hudebník; Stanislav Devátý, technik; MUDr. Milena Černá, lékařka; Tomáš Hradílek, dělník; [Ing. Michal Kričfaluš]³³, generál ve výslužbě; Viktor Parkán, horník.³⁴

Toto provolání bylo dne 29. června odevzdáno ČTK a dalším agenturám a sdělovacím prostředkům. Podpisy je možno předávat či zasílat dosavadním signatářům anebo na tyto adresy: Stanislav Devátý, Revoluční 312/1285, 760 01 Gottwaldov; Václav Havel, Engelsovo nábřeží 78, 120 00 Praha 2; Jiří Křížan, Navrátilova 16, 110 00 Praha 1; Saša Vondra, Trojanova 1, 120 00 Praha 2.

Tolik pokud jde o čtvrtek. V pátek bychom byli rádi, kdyby celý text provolání vyšel ne-li v několika, tak aspoň v jednom světovém deníku (*Le Monde*, *FAZ*, *The Times*, *The New York Times* apod., v případě *Le Mondu* možno už ve čtvrtek večer). Dále by v různých novinách měly být převzaty agenturní informace o existenci tohoto provolání, případně komentáře k němu. Kdyby Tigrid nebo někdo jiný z čs. exilu stihl věc v nějakých světových novinách v pátek komentovat, uvítali bychom to. Rovněž bychom uvítali, kdyby čs. stanice, především RFE, ve svých večerních pátečních relacích přednostně referovaly o zahraniční publicitě provolání (RFE – Přehled zahraničního tisku). Důvod je zřejmý: potřebujeme, aby to bylo neustále připomínáno čs. veřejnosti. Jakékoli rozhlasové komentáře k celé věci rovněž vítáme.

³² Křestní jméno doplněno podle seznamu přečteného v RSE 29. června 1989 (viz Příloha 2).

³³ V předloze vynechané jméno bylo doplněno podle seznamu přečteného v RSE 29. června 1989 (viz tamtéž).

³⁴ RSE se přidržela pokynů a seznam byl přečten, jak jej Havel navrhl; stejně tak v případě druhého seznamu určeného k přečtení v sobotu 1. července.

V sobotu by měla RFE ve svém sobotním přehledu týdenních událostí v pořadu Události a názory znovu přečíst to, co přinesla ve čtvrtek, to znamená text provolání, včetně následných informací, podpisů a adres. Dále by měla jako aktuálnost dodat, že z Prahy došla zpráva, že Několik vět už podepsalo přes 2000 občanů. Mezi dosud neuvedenými signatáři jsou například: Milan Polomský, elektromechanik; Zdeněk Svěrák, scenárista; Ladislav Smoljak, režisér; Ladislav Lis, politik; Kurt Gebauer, sochař; Zdeněk Urbánek, spisovatel; Lída Zvoníčková, ředitelka mateřské školy; Eda Kriseová, spisovatelka; Petr Čepek, herec; Kamila Moučková, bývalá televizní hlasatelka; Jan Foll, publicista; Zlata Adamovská, herečka; Ondřej Trojan, student FAMU; Zdeněk Likar, soustružník; Vlasta Chramostová, herečka; Jan Rejžek, publicista; Dr. Miloš Hájek, historik; Jiří Lábus, herec; Oldřich Kaiser, herec; Petr Skoumal, hudebník; Hana Marvanová, právnička; Jan Šimsa, evangelický farář; Vladimír Kratina, herec; Pavel Rímský, herec; Milan Šimečka, spisovatel; Stanislav Wabi Daněk, zpěvák; Miroslav Kusý, filozof; Karel Heřmánek, herec; Eva Kantůrková, spisovatelka; Jaroslav Paluska, číšník; Rudolf Hrušínský ml., herec; Marta Kubišová, zpěvačka; Ladislav Lála, důlní technik; prof. Dr. Jiří Hájek, DrSc., politik; Martin Dejdar, herec; Petr Oslzlý, dramaturg Divadla na provázku; Milena Dvorská, herečka; Zdeněk Tumpach, soustružník; Jiřina Jirásková, herečka.

Uvítali bychom, kdyby i BBC a VofA v rámci svých možností a zvyklostí referovaly v sobotu podobně, jak to navrhujeme RFE.

Čím pravidelněji a častěji bude v různých souvislostech Několik vět připomínáno (včetně adres!), tím budeme raději. Hlavní návaly podpisů z celé republiky očekáváme totiž až později na základě vysílání. Zatím nemáme bohužel svou vysílačku, takže musíme takto otravovat své přátele venku.

Víme, že kompletní péče o publicitu, jak ji tu žádáme, není v silách jednoho člověka, proto by bylo dobré, kdybyste celou tuto pásku, tedy nejen sám text provolání, ale i tento komentář, odvysílal telefonem na magnetofon i dalším lidem, Rakušanové nebo někomu v RFE, Kynclovi nebo někomu do BBC, Tigridovi, Pelikánovi atd. Kdyby měli jakékoli doplňující otázky nebo chtěli komentáře, nechtě volají Sašu Vondru nebo Jirku Křížana (299473). Já budu k telefonickému dostižení v Praze 5. července mezi 12.00 a asi 15.00 nebo 16.00. Poznámka s touto věcí nesouvisející: Až budete mít čas, zavolejte mého bratra Ivana a on

Vám do telefonu nadiktuje hezký text herce Josefa Kemra na obranu naší rodiny. Možno vysílat, uvést jako „text, který v Praze koluje, byl zaslán RP, které se nena-máhalo ani potvrdit jeho příjem, natož na něj nějak reagovat“. To celé byla vsuvka, teď pokračujeme ve výkladu své představy o informační strategii ve věci Několika vět.

V *úterý 4. července* večer by měla RFE v Událostech a názorech zase připomenout Několik vět (hlavně opakovat stále adresy, na které se posílají podpisy!). Dále by byla standardní věta, že provolání podepsali mezi jinými – seznam bude následovat. V rámci svých možností a zvyklostí by mohly totéž udělat BBC a VofA. Seznam další (úterní) várky podpisů: Jiří Dědeček, písničkář; Vladimír Kabrna, dělník; Ladislav Mrkvička, herec; Jan Trefulka, spisovatel; Václav Königsmark, divadelní kritik; Jiří Doubek, dělník; Petr Novák, zpěvák; Michal Faflík, výtvarník; Petr Pithart, politolog; Eva Hercíková, nástrojařka; Pavel Melounek, filmový publicista; Naďa Konvalinková, herečka; MUDr. Vladimír Maňák, lékař; Ondřej Vetchý, herec; Petr Kabeš, básník; Leoš Suchařípa, herec; Vladimír Kolmistr, dělník; Tomáš Tvaroch, klavírista; Pavel Šrut, básník; Jaroslava Kretschmerová, herečka; Stanislav Zárybnický, dělník ČSD; Jan Dus, evangelický farář; Ladislav Kantor, hudebník; Jaroslav Opat, historik; Vlasta Šobrová, prodavačka; Jiří Zahajský, herec; Dana Němcová, psychologka; Jana Šulcová, herečka; Radovan Kadlec, student; Pavel Šmok, choreograf; Jozef Jablonický, historik; František Pavlíček, spisovatel; Viktor Karlík, výtvarník; Anežka Hrubá, učitelka; profesor Ing. Vojtěch Mencl, DrSc., historik; Jaroslav Veis, spisovatel; Alois Švehlík, herec; Ondřej Konrád, hudební publicista; Karel Kraus, dramaturg; Jiří Černý, hudební publicista; Martin Stropnický, herec; Eva Svobodová, dělnice; Jiří Bulis, hudební skladatel; Ivan Rajmont, režisér; Jan Hruška, mechanik; David Matásek, herec; Miroslav Krobot, režisér; Pavel Dostál, chemik.

Ve *středu 5. července*, jak už zmíněno, jsem k dostižení telefonem v pražském bytě. Prosil bych brzy po dvanácté zavolat kvůli jinému důležitému textu. Kolem 14.00 budu možná vědět, kolik máme podpisů, co je nového, nadiktuji další várky podpisů dopředu, přečtu případně celé seznamy, bude-li to někdo chtít a potřebovat. Před tímto termínem nechceme z určitých důvodů celé seznamy do telefonu číst.

Mezipoznámka k výběru jmen, která mají být v jednotlivých várkách uvedena: při výběru přihlížíme k mnoha zřetelům. První zřetel: neustále kombinujeme zástupce různých složek společnosti, to znamená například: známí umělci, neznámí dělníci, disidenti různé orientace angažovaní v různých nezávislých iniciativách, lidé různých profesí, komunisté i katolíci, lidé zakázaní i povolení atd. atd., to vše schválně smícháno do matoucí směsice. Druhý zřetel: přihlížíme k tomu, které jméno oslovuje tu kterou vrstvu společnosti. Mnoho jmen je Vám a vůbec venku zcela neznámých, ale tady za nimi jdou a vztahují se k nim velké sociálně-kulturní vrstvy, subkultury či věkové vrstvy a mezivrstvy. Nemá smysl teď zde zdržovat výkladem, kdo má v kterých prostředích autoritu a proč ji má; v tom je nám prostě třeba věřit. Budeme se snažit i dál vybírat jména sami; pokud to z nějakých důvodů nepůjde, ale venku budou kompletní seznamy signatářů, prosíme, aby při výběru čtených jmen byli trvale kombinováni lidé známí či slavní s lidmi neznámými; chceme tím zdůrazňovat všeobecnost a občanskost celé věci; nejde o manifest hvězd, ale o stanovisko občanů této republiky.

V pátek 7. července prosíme jako obvykle připomenout Několik vět a číst další jména (standardní formulace „mezi jinými podepsali“ nebo „mezi jinými podepsali například“ – jak patrně, chceme zásadně potlačit eventuální dohady o tom, kdo podepsal dřív a kdo později; i k tomu máme své dobré důvody). A teď tedy ta další jména (čtvrtá várka): Petr Zhoř, fotograf; Arnošt Goldflam, režisér; Tomáš Vlasák, dělník; Jan Faltýnek, herec; Bohumil Doležal, literární kritik; Filip Topol, hudebník; Drahomíra Vihanová, filmová režisérka; Dáša Richtero-rová, kadeřnice; Jiří Ruml, novinář; Ivan Šlapeta, kameraman; Tomáš Töpfer, herec; Josef Hiršal, básník; Pavel Bratinka, filozof; Karel Plíhal, písničkář; Martin Weiss, student FF UK; František Husák, herec; Jaroslav Bachan, kominík; arch. Ivo Židek, scénograf; RNDr. Oldřich Fejfar, paleontolog; Ivan Wernisch, básník; Michal Gáfrik, literární historik; Vojtěch Fišer, dělník; Michal Pavlata, herec; Tomáš Ruller, výtvarník; Hana Holcnerová, v domácnosti; Jiří Cieslar, filmový publicista; Karel Pecka, spisovatel; Vladimír Dlouhý, herec; Petr Jungmann, elektromechanik; Josef Kovalčuk, dramaturg Ha-divadla; Rudolf Battěk, politik; MUDr. Ivan Kušiak, lékař; RNDr. Vladimír Kinkor, hydrogeolog; Jiří Bruder, herec; Antonín Přidal, překladatel; Ladislav Zalužanský, soustružník; Vladimír Poštulka, textař; univerzitní profesor Milan Jelínek, jazykovědec; Dagmar Andr-štová-Voňková, písničkářka; Vladimír Haučner, dělník; Martha Elefteriadu, zpě-

Svobodně!

vačka; Katarína Slobodová, scenáristka; Josef Vlček, hudební publicista; Eva Jakoubková, herečka; Jana Seifertová, důchodkyně; Dr. Josef Belda, historik; Bára Štěpánová, herečka; Jitka Vodňanská, psychoterapeutka; Mahulena Bočánová, herečka.

V *sobotu 8. července* bychom uvítali v rekapitulačních Událostech a názorech v RFE nějaký výběr ze všech dosavadních várek jmen, pokud už nepůjde – což asi nepůjde – opakovat všechna dosud čtená jména.

V *úterý 11. července* opět aktuální počet podpisů a další (pátá) várka jmen: František Derfler, herec; MUDr. Ivan Douda, psycholog; Slavomír Hloužek, slévač; Libuše Geprtová, herečka; Jaroslav Kořán, překladatel; Pavlína Moskalyková, televizní režisérka; Jan Sokol, programátor; Karel Babuljak, hudebník; Jan Hrušínský, herec; Milan Jungmann, literární kritik; Stanislav Penc ml., zedník; Dana Syslová, herečka; Milan Uhde, spisovatel; Radko Hájek, sociolog; Petr Lutka, písničkář; Petr Koháček, vedoucí knihkupectví; Simona Hradílková, distributorka samizdatu; Ondřej Pavelka, herec; Jaromír Litera, politik; Karel Kříž, režisér; Jaroslav Róna, malíř; Pavel Brož, číšník; Dr. Vladimír Tvrz, právník; Jan Hartl, herec; Jan Jaroš, filmový publicista; Anna Kohoutová, pomocná televizní režisérka; Jan Burian, hudebník; Boris Machytka, student; Jáchym Topol, básník; Jaroslava Adamová, herečka; Vojtěch Lindauer, hudební publicista; Miloš Rejchrt, evangelický farář; JUDr. Otto Klička, diplomat; Jan Urban, novinář; Jan Vlasák, herec; Rudolf Pellar, překladatel; Zdeněk Novák, údržbář; Přemysl Rut, dramatik; Libuše Sivěcová, pletařka; Jiří Cerha, hudební skladatel; Ilona Svobodová, herečka; Jim Čert, písničkář; Slávek Purkrábek, dělník.

Tím prozatím končíme.

Domluvili jsme s Poláky, že brzy po publikování Několika vět to veřejně podpoří parlamentní frakce Solidarity; pokusíme se sehnat podporu Maďarů; má-li někdo z přátel venku možnost zařídít veřejnou podporu různých politických sil z různých zemí, hlavně socialistických, prosíme ho, aby to udělal.

Svobodně!

Ještě něco všeobecného k této věci: Vznikla tak trochu ze společenské objednávky: Tisíce dopisů, které nám došly v souvislosti s lednovými událostmi, měly mimo jiné jeden společný znak: touhu občanů vyjádřit se k situaci všeobecněji, udělat cosi víc, než jen reagovat na konkrétní věc.

Doufejme, že celá věc vyjde tak, jak chceme.

Děkujeme Vám i ostatním za pomoc.

Držte nám palce.

ABS Praha, V-42391 MV, sv. 1, l. 151–157.

Příloha 2

1989, 29. červen, Praha – Přepis vysílání Rádia Svobodná Evropa, pořizeny monitorovací službou Československého rozhlasu

Provolání „Několik vět“

Svobodná Evropa – česky (29. června, 18.10 – Události a názory)

První minuty našeho pořadu věnujeme textu, který nese název Několik vět. Je to provolání, trvale otevřené k dalšímu podepisování, které bylo 29. června odevzdáno ČTK a dalším agenturám a sdělovacím prostředkům. Jeho mimořádný význam spočívá v tom, že v něm svůj požadavek vytvoření svobodné a svéprávné občanské společnosti vyjadřují společně nezávislí aktivisté s příslušníky oficiální, povolené kultury a vědy. Poslechněte si nejprve vlastní text provolání Několik vět:

<První měsíce roku 1989 znovu a jasně ukázaly, že i když se současné československé vedení velmi často zaklíná slovy „přestavba“ a „demokratizace“, ve skutečnosti se dost zoufale vzpírá všemu, co demokracii vytváří nebo co ji aspoň vzdáleně připomíná. Petice a iniciativy občanů, které samo nezorganizovalo, odmítá jako „nátlačkové akce“; odlišné politické názory odsuzuje jako „antisocialistické“ a „nepřátelské“; pokojná lidová shromáždění rozhání; do přípravy nových zákonů nedovoluje veřejnosti mluvit.

Tytéž měsíce však zároveň ukázaly, že občanská veřejnost se už vymaňuje z letargie a že stále víc lidí má odvahu veřejně projevit svou touhu po společenských změnách.

Pohyb ve společnosti se tak začíná stále povážlivěji srážet s nehybností moci, roste společenské napětí a začíná hrozit nebezpečí otevřené krize.

Takovou krizi si nikdo z nás nepřeje.

Proto vyzýváme vedení naší země, aby pochopilo, že nadešel čas ke skutečným a důkladným systémovým změnám a že tyto změny jsou možné a mohou mít úspěch jen tehdy, bude-li jim předcházet vskutku svobodná a demokratická diskuse. Prvním krokem k jakýmkoli smysluplným změnám, novou ústavou počínaje a ekonomickou reformou konče, musí být tedy zásadní změna společenského klimatu v naší zemi, do kterého se musí vrátit duch svobody, důvěry, tolerance a plurality.

Podle našeho názoru je k tomu třeba:

1. Aby byli okamžitě propuštěni všichni političtí vězňové.
2. Aby přestala být omezována svoboda shromažďování.
3. Aby přestaly být kriminalizovány a pronásledovány různé nezávislé iniciativy a začaly být konečně chápány i vládou jako to, čím v očích veřejnosti už

dávno jsou, totiž jako přirozená součást veřejného života a legitimní výraz jeho různotvornosti. Zároveň by neměly být kladeny překážky vzniku nových občanských hnutí včetně nezávislých odborů, svazů a spolků.

4. Aby byly sdělovací prostředky i veškerá kulturní činnost zbaveny všech forem politické manipulace a předběžně i následně, skryté cenzury a otevřený svobodně výměně názorů a aby byly legalizovány sdělovací prostředky působící nezávisle na oficiálních strukturách.

5. Aby byly respektovány oprávněné požadavky všech věřících občanů.

6. Aby byly všechny chystané i uskutečňované projekty, které mají natrvalo změnit životní prostředí v naší zemi a předurčit tak život budoucích generací, neodkladně předloženy k všestrannému posouzení odborníkům i veřejnosti.

7. Aby byla zahájena svobodná diskuse nejen o padesátých letech, ale i o pražském jaru, invazi pěti států Varšavské smlouvy a následné „normalizaci“. Je smutné, že zatímco v některých zemích, jejichž armády tehdy do československého vývoje zasáhly, se dnes už o tomto tématu začíná věcně diskutovat, u nás je to stále ještě velké tabu, a to jen proto, aby nemuseli odstoupit ti lidé z politického a státního vedení, kteří jsou odpovědní za dvacetileté upadání všech oblastí společenského života u nás.

Každý, kdo souhlasí s tímto stanoviskem, může je podpořit svým podpisem. Vládu vyzýváme, aby s ním nenaložila tak, jak je dosud zvyklá s nepohodlnými názory nakládat. Zasadila by tím osudnou ránu nadějím, jimiž jsme vedeni, totiž nadějím na skutečný společenský dialog jako jediné možné východisko ze slepé uličky, v níž se dnes Československo nalézá.

Podpisy je možno předávat nebo zasílat dosavadním signatářům nebo na tyto adresy:

Stanislav Devátý, Revoluční 312/1285, 760 01 Gottwaldov

Václav Havel, Engelsovo nábřeží 78, 120 00 Praha 2

Jiří Křížan, Navrátilova 16, 110 00 Praha 1

Saša Vondra, Trojanova 1, 120 00 Praha 2³⁵

A po těchto adresách následuje ještě upozornění, že každý podpisový arch musí být nadepsán Několik vět a musí v něm být čitelně jméno, povolání a vlastnoruční podpis. K 29. červnu podepsalo text tohoto svolání na tisíc osm set občanů. Jsou mezi nimi nezávislí aktivisté, lidé, kteří se stali oběťmi normalizace sedmdesátých let i policejně justičního teroru posledních měsíců, ale také známé osobnosti z oblasti oficiálně povolené kultury.

³⁵ Text Několika vět byl oproti přepisu pořízeného monitorovací službou upraven, aby odpovídal znění, které bylo rozšiřováno samizdatem, např. v Informacích o Chartě 77 (roč. 12, č. 14, s. 14) a Lidových novinách (roč. 2, č. 7–8, léto 1989, s. 2); srv. http://www.lidovky.cz/popup/historie-obrazem.asp?objekt=popup&datum=1989_08&stranka=2.

Provolání podepsali mezi jinými: [...]³⁶.

Vedle podpisů Václava Havla, Stanislava Devátého a Čestmíra Císaře stojí tedy podpisy Hany Zagorové, Jiřího Suchého a Josefa Kemra. Vedle podpisů Jany Petrové, Augustina Navrátila a Věnka Šilhána nalézáme podpisy Jiřího Menzela, Boleslava Polívky a Karla Steigerwalda.

Provolání Několik vět je zatím nejmarkantnějším důkazem, že se v občanské společnosti začíná ztrácet předěl mezi takzvanými disidenty a všemi ostatními. Že je to ku prospěchu občanské společnosti, o tom není nejmenší pochyby. Režim má jeden závažný problém navíc. Osvědčený přístup „Rozděl a panuj“ přestává fungovat. Bude třeba nalézt přístup nový. Zatím nic nenasvědčuje, že je tento režim něčeho takového vůbec schopen, pakliže ponecháme stranou policejní a justiční represi. Pokud se ovšem alespoň nepokusí o nalezení nových, pozitivních přístupů k vlastním občanům, hrozí mu střet s celou společností.

ABS Praha. V 42301 MV, sv. 1, l. 286–289.

³⁶ Následoval seznam signatářů totožný se seznamem doporučeným Václavem Havlem; viz Příloha 1.

Příloha 3

1989, 2. červenec, Praha – Přepis komentáře redaktora Rádia Svobodná Evropa Karla Moudrého, pořízený monitorovací službou Československého rozhlasu

Pro informaci

1.–2. července 1989³⁷

K. Moudrý k petici Několik vět

Svobodná Evropa - česky (1. července – 18.10 – Události a názory)

Text prohlášení Několik vět doslova rozzuřil stranické vedení i vládu. Občané se obracejí na mocné se žádostí, aby s nimi konečně začali vést smysluplný dialog. Vrchnost odpovídá výhrůžkami a vyhledává konfrontaci, ale právě snahu o konfrontaci se snaží sdělovací prostředky podsouvat signatářům výzvy, podobně jako se snaží nejasnými formulacemi vzbudit dojem, že text vysílaný Svobodnou Evropou je vlastně ideologickou diverzí ze Západu. Je záhodno zdůraznit – text vznikl v Československu a podepsali jej českoslovenští občané, kteří jsou dostatečně soběstační, aby své požadavky adresované vládě dokázali sami za sebe artikulovat, a dostatečně svéprávní na to, aby je i sami podepsali. Neučinili jsme nic více, než že jsme text odvysílali.

Další část seznamu signatářů textu: Mezi dosud neuvedenými signatáři jsou například [...] ³⁸.

Komentáře československých sdělovacích prostředků, jimž připadá už po desetiletí nevděčný a neradostný úděl formulovat přání totality, připomínají kampaně po sovětské okupaci Československa a po vzniku Charty 77. Jsou nenávistné a plné výhrůžek. Jako obvykle neušli jsme pozornosti a neušli jsme ani hrubému zkeslení toho, co jsme prohlásili. Stanice Hvězda tvrdila v sobotu dopoledne, a to citují doslova, [že] „americká vysílačka Svobodná Evropa vydávala ve svém čtvrtěčním vysílání výzvu nezákonných skupin nazvanou Několik vět za názor většiny československých občanů, a dokonce neváhala tvrdit, že nevyslyší-li režim toto volání, dojde ke střetu s celou společností“.

Provolání Několik vět je zatím nejmarkantnějším důkazem, že se v občanské společnosti začíná ztrácet předěl mezi takzvanými disidenty a všemi ostatními. Že je to ku prospěchu občanské společnosti, o tom není nejmenší pochyby. Režim

³⁷ Komentář byl zřejmě poprvé vysílán v sobotu 1. července a opakován v neděli 2. 7. 1989.

³⁸ Následoval seznam signatářů určený podle pokynů V. Havla k přečtení v sobotu (1. 7. 1989), viz Příloha 1.

má o jeden závažný problém navíc – osvědčený přístup rozděl a panuj přestává fungovat. Bude třeba nalézt přístup nový. Zatím nic nenaznačuje, že je tento režim něčeho takového vůbec schopen, pakliže ponecháme stranou policejní a justiční represí. Pokud se ovšem alespoň nepokusí o nalezené nových pozitivních přístupů k vlastním občanům, hrozí mu střet s celou společností.

Netvrdili jsme, že dojde ke střetu s celou společností. Je jistě rozdíl říci, že něco hrozí, nebo prohlásit, že k něčemu jistě dojde. A co bylo už vysloveným úderem pod pás, to byly následující věty ze zmíněného komentáře Hvězdy a článku v Rudém právu.

Co se myslí tímto střetem, ptala se sugestivně stanice Hvězda a neméně sugestivně si odpovídala: Stávky, demonstrace, sabotáže, teror? Dál to je všechno zkrátka stará písnička. Autoři prohlášení prý vyhrožují, prý žádají návrat k předmnichovským poměrům, ke kapitalismu, k vykořisťování člověka člověkem.

Stanice Praha zašla v pátek ještě dál než citovaná Hvězda. V redakčním stanovisku se ozvalo, že „prohlášení Několik vět je možné zařadit k jedné z nejoblíbenějších forem nepřímé instruktáže protisocialistické aktivity, která je vlastním posláním Svobodné Evropy“, konec citátu.

Text prohlášení zaslali signatáři také Československé tiskové kanceláři, a československé sdělovací prostředky by tudíž mohly, ale hlavně měly seznámit veřejnost nejen s celým textem prohlášení, ale také se jmény signatářů, případně se věnovat kladným, a – proč ne – i zamítavým stanoviskům. A ne vytáhnout na světlo onen imaginární všechen poctivý pracující lid, který si přeje klid ke své práci a životu.

To, co režim určitě nejvíc děsí, je fakt, že stále více lidí, kteří se v době normalizace vzdali politické, občanské i společenské angažovanosti, překonalo strach a přihlásilo se k občanským iniciativám. Různá společenská prohlášení dnes podepisují pronásledovaní občané společně s umělci, dělníky, intelektuály, kteří až doposud mlčeli. Chartu 77 a ostatní občanské iniciativy vydával režim po léta za izolované nepočetné skupiny nespokojenců, ba snad tak trochu podivínů, které porazilo zdravé jádro strany v roce 1968, a to jaksi náhodou počínaje 21. srpnem, kdy do země vtrhl Brežněv se svými tanky.

Když se dnes k výzvám po dialogu připojují i lidé, kteří tak či onak vykupekali svou existenci pasivitou a mlčením, reaguje totalita jediným způsobem, který dokonale ovládá – zastrahováním, vyhrožováním a represí. Stačí jen připomenout, že František Stárek, redaktor Vokna a Voknovin, dostal tento týden dva a půl roku nepodmíněně za vydávání časopisů. Je třeba dodat, že v kulturním světě je něco takového nemyslitelné? Jak nepřipomenout, že Jiřině Šilhanové shořely nedávno v policejních kamnech nejen Bible, ale také Máchův Máj? Hněv režimu se teď obrací nejen proti členům občanských iniciativ, ale také proti umělcům, které veřejnost zná z rozhlasu, televize a gramofonových desek.

Obligátně sugestivním způsobem se sdělovací prostředky ptají, co ti lidé vlastně chtějí, doslova: návrat ke kapitalismu, konfrontaci? Odpověď je dost prostá – slušní lidé chtějí žít ve slušném státě, toť vše. Ale na to by mohli českoslovenští novináři přijít také, kdyby mohli a kdyby chtěli. S jejich pověstí i důvěryhodností je to ve veřejnosti více než špatné.

Poněkud nevyvaldzavě se nedávno pokusili zdiskreditovat některé členy občanských iniciativ poukazem na jejich tuzexová konta. Stanice Praha vyslovila obavy, že k signatářům se připojí i ti, co se bojí, aby jim neujel autobus, a ti, co jim učarovala dolarová konta disidentů nebo polské Solidarity. Aneb další způsob, jak se snažit očernit signatáře prohlášení Několik vět.

Co když však veřejnosti, a to kolektivně, učaruje demokracie? Dialog k ní patří totiž jako samozřejmost. Demokratické tiskové středisko³⁹ se k článku v Rudém právu vyslovilo takto:

Redaktoři si zřejmě neuvědomují, že jména Dienstbier, Hradílek, Malý, Vaculík, Čarnogurský nebo Šabata informovanou část společnosti nijak neodstrašují, spíše naopak. Záměrně vyňali jména jako Čestmír Císař a další členy socialistické Obrody, kteří bezpochyby o zrušení socialismu neusilují. Záměrně také neuveřejnili jména známých techniků, lékařů a vědců. Se zřejmým úmyslem a vcelku průhledně snižují počet podepsaných na pouhých několik desítek, a také pod pejorativní název „chartisté“ vtěsňávají všechny nezávislé iniciativy, přestože pod Několik vět se podpisují nejen v iniciativách pražských, ale i mimopražských. Vládnoucí kruhy jsou úspěchem petice zmateny a [jsou] otřeseny zejména faktem, že mezi podpisy se vyskytla jména velmi populárních umělců, například Hany Zagorové, Jiřího Bartošky, Michala Kocába, Josefa Kemra, Bolka Polívky, to je umělců, jejichž tváře se často objevují na televizních obrazovkách, a dá se říci, že zachraňují celkovou uměleckou spoušť a suchopár televize. Takže lidé je budou postrádat, kdyby jim mocenské orgány chtěly eventuálně klást překážky v další umělecké činnosti. Tito umělci také patří mezi ty, kteří si takzvaně nemohou stěžovat na nedostatek popularity a finančního ohodnocení, a přesto se pod petici Několik vět podepsali. Autoři článku používají už i takřikajíc těžkých kalibrů, například citáty z publikací profesora Václava Černého, který je tři roky mrtev a jehož jediné dílo nemohl oficiálně ani jediný čtenář číst, takže nikdo nemůže být jeho dílem v žádném případě ovlivněn.

ABS Praba. V-42301 MV, sv. 1, l. 290–294.

³⁹ Nepodařilo se zjistit, oč přesně šlo. Je však známo, že v té době Demokratická iniciativa uvažovala o zřízení vlastního informačního a tiskového střediska. Ze záznamu není zřejmé, kde končil citát a kde pokračoval komentář Karla Moudrého.

Příloha 4

1989, začátek července⁴⁰, Praha – Dopis Václava Havla redaktorovi RSE v Mnichově Milanu Schulzovi

Milý Milane,

děkuji Ti za dopis stran Frankenu⁴¹. Velmi se raduji z toho, že jste to pojali jako součást našeho permanentního sympozia. Mám bohužel tolik práce a tolik funkcí (a žádné tajemníky), že vše, co se dá, přehrávám na jiné. Tvůj dopis pošlu Libuši Šilhánové, která je čímsi jako tajemnicí sympozia, a prosím Tě, abys další korespondenci o Frankenu i našem sympoziu vedl s ní, bude to daleko pružnější, než kdyby to mělo chodit přese mne. V listopadu bychom rádi to symposium zopakovali a ukončili, ale zatím se neví, jaká bude situace; možná to bude normálně povoleno, ale možná budeme taky všichni na mnoho let v base; závisí to na celkové situaci, která je v pohybu.

V souladu s tímto pohybem měním některé své zvyky. Jednu z takových změn představuje i fakt, že Ti takhle píšu normální poštou a nehledám žádné zdlouhavé okliky. Myslím, že i Libuše bude dávat přednost přímému styku poštovnímu a telefonickému před složitými, zdlouhavými a leckdy i nespolehlivými způsoby jiného styku.

Jakousi velmi složitou, a dokonce jen ústní cestou ke mně došla zpráva, že vaše stanice se zajímá o můj názor na své vysílání. Seriózní rozbor provést nemůžu z mnoha důvodů (malá znalost všech pořadů, nedostatek času atd. atd.). Proto jen pár od boku a přímo do stroje vystřelených poznámek. Jsou sice vystřeleny „od boku“, ale to neznamená, že jsou to jen mé docela privátní improvizace: setkal jsem se s tím, že shodně nebo paralelně (a to i v detailech!) se na věc dívá dost lidí kolem mne.

Především: Od té doby, co nejste rušení, jste nejsledovanějším sdělovacím prostředkem v české a slovenské řeči. Možná jste sledovanější, než sami víte. Na vlastní uši jsem slyšel (z magnetofonového záznamu), že vládní mluvčí [Miroslav] Pavel řekl na jednom studentském meetingu, že mají zjištěno, že RFE dnes sleduje víc lidí než *Rudé právo*. To všechno pochopitelně zavazuje a vyzývá k důkladnému zamyšlení o koncepci a struktuře všech programů.

⁴⁰ Dopis byl z Prahy odeslán 3. 7. 1989.

⁴¹ Frankenem bylo míněno exilové setkání spojené s tematickou konferencí, které pořádalo každoročně exilové laické katolické sdružení Opus bonum, jehož nejvýraznější postavou byl opat Anastáz Opasek. Permanentní symposium byl projekt navazující na symposium Československo '88, jehož konání v Praze v listopadu 1988 bylo zmařeno zásahem Státní bezpečnosti.

A teď tedy několik mých osobních poznámek:

1. Nemám žádné výhrady k žádnému programu mimo Události a názorů. Všechno se mi zdá být moc dobré, od Rozhlasové univerzity až po programy hudební. Všechny mé připomínky se tedy omezí na Události a názory.

2. Je důležité, že se pomocí neúnavné paní [Libuše] Č[eřovské] prolomila jakási bariéra vzájemného ostychu, pokud jde o promlouvání zdejších občanů ve vašich programech. Zdá se mi však, že je třeba udělat další krok. Dosavadní způsob jakýchsi blíže nespecifikovaných spontánních (a bůhvíjak k vám dorazivších) vyjádření zdejších lidí by bylo třeba nahradit přímými intervju⁴². Tak, jak to už dávno dělá BBC. Prostě ten, kdo ten který den rediguje a uvádí Události a názory, resp. Panoramu či jiné programy, by měl zcela otevřeně zavolat tomu či onomu člověku zde, jehož názor na tu či onu věc pro svůj program potřebuje, a položit mu svou otázku či své otázky. Víím, že dosavadní „zamlčeně anonymní“ metoda volání paní Č[eřovské] je vyvolána jakýmisi vašimi interními zvyklostmi a předpisy. Ty by se ale měly změnit. Nesmíte se pořád tvářit jako „štvavá vysílačka“, s níž je riskantní komunikovat. Chovejte se jako každý jiný normální sdělovací prostředek a volejte, komu chcete, od disidentů přes kardinála [Františka Tomáška] a Dubčeka až po oficiální umělce či vládní úředníky. Co vám kdo z nich řekne – a zda vám vůbec něco řekne – je už jeho věc.

3. Skutečnost, že máte stále víc textů z domova a že se nevejdou do Událostí a názorů, vás vedla k založení pořadu Hlasy a ohlasy. Není to myslím šťastné řešení. Tady si lidi navykli poslouchat Události a názory; Hlasy a ohlasy (mimo Petra Uhla) téměř nikdo neposlouchá, domácí texty se tím podivně rozdělují na důležité, které se čtou v Událostech, a jakési okrajové, které se čtou v Hlasech a ohlasech a jejichž zařazení do tohoto zvláštního programu je v očích resp. uších posluchačů už jaksí předem diskvalifikuje. Události a názory přitom z vašich interních důvodů, které chápu, musí být naplněny hlavně vašimi komentáři, čtení domácích textů v nich není zřejmě zvlášť vítáno, protože je na úkor komentářů.

4. Strašně důležitá je každodenní četba ze západního tisku. Mohla by být delší, než je, a měla by být taky na exponovanějších místě. Navíc se dost často dost povážlivě překrývá s vašimi vlastními komentáři k dennímu dění ve světě v zahraniční části Událostí a názorů, kde nejednou vlastními slovy říkáte totéž, co píše ten den světový tisk.

⁴² Ponechán osobní úzus Václava Havla při transkripci slova „interview“.

5. Podle mého názoru (a jak řečeno, nejen mého) by se všechny tyto problémy skvěle vyřešily, kdyby byly Události a názory *rozšířeny na dvě hodiny, hodinu domácí a hodinu zahraniční*. Zájemci o domácí dění by nemuseli složitě vychytávat různé programy a věděli by, že všechno podstatné mají zkoncentrováno v jedné hodině, totéž by platilo pro zájemce o dění světové. Zrušily by se Hlasy a ohlasy a Přehled zahraničního tisku. Domácí část Událostí a názorů by mohla vtípně kombinovat vaše komentáře a zprávy s domácími texty (o ty je největší zájem!!); zahraniční hodina Událostí a názorů by opět mohla vtípně kombinovat čtení ze světového tisku či jeho citace (v ještě větší míře než dosud!) s vašimi vlastními komentáři k světovému dění. A bylo by na všechno víc času a bylo by to přehledné a pro každého blba srozumitelné – každý by totiž pochopil, kdy uslyší vše podstatné z domova a kdy ze světa; nemusel by všelijak hledat v různých denních hodinách různé programy (kdo má na to taky čas!).

6. K *ladění* vašich komentářů a programů: Všechno je v pořádku a v pohodě, lidi rádi poslouchají Tebe, [Lídu] Rakušanovou, [Karla] Moudrého; pokud bych měl něco celkově vytknout, pak by to byly snad jen dvě věci:

a) Občas mi trochu vadí nepříliš rafinovaný způsob uštěpačného žertování na adresu zdejšího režimu a jeho tisku, způsob až lehce dikobrazí⁴⁵. V této věci bych doporučoval více sebekontroly.

b) Občas – hlavně zřejmě od lidí poúnorového exilu – zaznívají tóny levného černobílého antikomunismu (asi v tom smyslu, že komunisti jsou zločinci, komunismus je omyl dějin, nedá se změnit po dobrém v nic jiného, je třeba ho zničit, kdo usiluje o dialog, je naivní blbec). Máte svobodu vysílat si, co chcete, mně nepřísluší vás kritizovat, natož vás cenzurovat, natož vám radit. Tázán však po pravdě odpovídám: tyhle tóny, o nichž jsem se zmínil, zdejší lidi dost serou. Protože je nepovzbuzují, ale spíš odrazují od jakéhokoli občanského úsilí. Jak má totiž normální člověk s takovou informací, že se s komunismem nedá nic dělat, naložit? Má jen dvě možnosti: zapomenout na ni, anebo ji vzít vážně, totiž jako důvod k tomu, aby se na všechno vykašlal a čekal, až nás USA a Svobodná Evropa od komunismu osvobodí.

Tot' vše. Doufám, že zpráva, že vás zajímá můj názor, byla pravdivá. Ne-li, je tento můj dopis blamáží a zahod' ho.

A ještě něco: děkujeme za vše! Prý jsme vámi řízeni; mně se ale občas zdá, že řídíme my vás, a stydím se za to. Ale svou vysílačku tu zatím nemáme.

⁴⁵ Myšlena obdoba způsobu, jak se vyjadřoval na adresu protivníků režimu oficiální satirický časopis Dikobraz.

Ahoj –
Vašek Havel

Jestli Ti to není proti mysli, pošli, prosím, kopii tohoto dopisu Vilému [Prečanovi] – on totiž, z důvodů víc než dobrých, sbírá všechny mé nejdůležitější dopisy ven (já si kopie pochopitelně nenechávám).⁴⁴

Podle kopie uložené v osobním archivu V. Prečana.

⁴⁴ Douška k dopisu psanému na stroji připsána vlastnoručně autorem dopisu. Schulzův dopis, na který Havel odpovídal, se nezachoval.

Příloha 5

1989, 25. červenec, Praha – Přepis záznamu rozhovoru Petra Pospíchala s Václavem Havlem a Alexandrem Vondrou, vysílaného 24. 7. 1989 Rádiem Svobodná Evropa. Záznam i přepis pořídila monitorovací služba Československého rozhlasu.

Vysílání Svobodné Evropy
Čs. rozhlas
Pro informaci!

Rozhovor P. Pospíchala s V. Havlem a S. Vondrou
Svobodná Evropa – česky (24. července – 21.10 – Události a názory)

K dalšímu objasnění skutečných okolností kolem Několika vět teď rozhovor, který připravil Petr Pospíchal. Hovoří v něm s Václavem Havlem a s mluvčím Charty 77 Sašou Vondrou.

Pospíchal: Společně se Sašou Vondrou jsme přijeli v sobotu⁴⁵ na Hrádeček doprovodit s Václavem Havlem Poláky, kteří jsou v Československu na několika-denní návštěvě,⁴⁶ a protože to byl shodou okolností týž den, kdy jsme cestovali, tak se v Rudém právu na 3. straně objevil článek s názvem „Scénář a režie Několika vět“.⁴⁷ Protože jste tady oba dva, vaše adresy byly uvedeny jako kontaktní adresy pro provolání Několik vět, tak se chci zeptat, jestli jste ten článek v Rudém právu četli a co na něj říkáte.

Havel: Tak já bych především chtěl říct, že my jsme žádný dopis zahraničním vysílačkám neposílali, my jsme si napsali určité poznámky, kde byl seznam našich přání, jakým způsobem mají vysílat informace o Několika větách a výběry podpisů a podobně. A tyto poznámky jsme odtelefonovali přátelům venku.⁴⁸ A to samozřejmě nebylo nic tajného, nic, s čím bychom se nějak skrývali, proto

⁴⁵ Tj. 22. července 1989.

⁴⁶ Ve dnech 21. a 22. 7. 1989 se v Praze konalo setkání Polsko-československé solidarity, jehož se zúčastnilo pět aktivistů polské Solidarity: Adam Michnik, Zbigniew Janas, Jan Lityński (zvolení do Sejmu v červnových volbách), Zbigniew Bujak a Miroslav Jasiński. Polští hosté se v Praze setkali také s kardinálem Františkem Tomáškem.

http://www.vons.cz/data/pdf/VIA/VIA_Praha/VIA_Praha_0045_24_07_1989.pdf.

⁴⁷ Rozsáhlý rádobyodhalující článek podepsaný Marií Boudovou a Jaroslavem Kojzarem byl otištěn v Rudém právu 22.7.1989. Součástí článku bylo i faksimile jedné strany Havlových ručně psaných námětů (Příloha 1). K článku patřila legenda, podle níž Havlovy poznámky údajně poslal z Mnichova šéfredaktorovi RP anonymní „přítel“. Srv. pozn. 30.

⁴⁸ Šlo o text, který se zveřejňuje jako Příloha 1.

jsme to také normálně telefonovali z našich odposlouchávaných telefonů s tím, že když stát se o tom dozví, tak se nic neděje. A nicméně kopie těch našich poznámek, které jsme odtelefonovali, se dostala shodou náhod do rukou jednomu nepovolanému člověku, který to zřejmě poskytl státní moci, která potom předstírala, že to dostala odněkud z Mnichova. Toho člověka nemá cenu jmenovat, nerad bych někoho takhle veřejně označil za udavače, není to člověk, který by byl jakkoli nebezpečný v prostředí nezávislých iniciativ. Prostě se to stalo a je to vydáváno za dopis, i když de facto to byly jen poznámky čtené do telefonu. A za ty poznámky se nikterak nestydíme, protože samozřejmě každá informace vyžaduje vyslovit aspoň jakési přání, jakým způsobem, kdy a jak má být vysílána, aby to nebylo nějak zkaženo, aby to nebylo nějak špatně a aby to vyznělo tak, jak to vyznít má. Když jsem ten článek v Rudém právu četl, tak jsem se, musím přiznat, docela zaradoval, protože dvacet let o sobě čtu v témž Rudém právu, že jsem manipulován jakýmisi zahraničními centrály včetně Svobodné Evropy, a najednou v Rudém právu vidím článek, který celý vyznívá v tom smyslu, že já, nejsem tam sice jmenován, ale že my, mezi nimiž jsem jaksi potažmo zahrnut i já, že my jakoby manipulujeme těmi vysílačkami. A to je dementi toho, co o mně dvacet let píšou. A nevidím na tom vůbec nic špatného, když těm vysílačkám vyslovíme naše přání. Ty vysílačky nám samozřejmě nepodléhají, ony mají svou správu, jsou svobodné a mohou si dělat, co chtějí, ale když vyslovíme jakési přání a řekneme jim, kdy co mají vysílat a v jakém rozsahu a jakou tomu mají dát publicitu, tak na tom nevidím nic špatného a ony buď poslechnou, nebo neposlechnou.

Vondra: Já bych chtěl dodat ještě jednu věc. Vlastně v Československu stále ještě neexistují v pravém slova smyslu svobodné sdělovací prostředky – ani rozhlas, ani televize, ani tisk tu možnost normální novinářské svobody ještě zdaleka nemají. Za téhle situace role západních vysílaček je trošku komplikovaná. My si musíme uvědomit, že lidé-novináři, komentátoři, kteří v nich pracují, jsou třeba dvacet, někdy i čtyřicet let v cizině, mimo území naší republiky. A pochopitelně nejsou zcela dobře orientováni, nejlépe orientováni ve společenském dění u nás tady a teď. Je to například markantní v tom, že nejsou nejlépe orientováni zejména třeba ohledně mladší generace, v umění, v kulturních kruzích. A pochopitelně za této situace nějaká forma spolupráce tu musí být a jednou z forem této spolupráce je ten scénář, v uvozovkách, respektive jakési naše poznámky určené našim přátelům venku. A já bych se nad tím nepozastavoval jako nad nějakou zvláštností.

Havel: Jinak spolupracovat s těmi rozhlasovými stanicemi je spíš přirozené a samozřejmě, protože jsou to přece normální rozhlasové stanice a my jsme normální lidé a máme právo v těch stanicích hovořit a ony mají právo se zajímat o to, co si myslíme my. Ale vrátil bych se ještě k článku v Rudém právu. Článek totiž uvádí o petici Několik vět, že jejími iniciátory a organizátory jsou disidenti

povšechně a Charta 77, aniž by byla nějaká jména uvedena. Především bych chtěl říci, že tu petici podepisuje každý sám za sebe. Je to jakési celoobčanské provolání, které lidé podepisují, každý podpis má stejnou váhu, nikdo to nepodepisuje za žádnou organizaci, ať už závislou nebo nezávislou, když to podepíše okresní tajemník strany lidové, nepodepisuje to za lidovou stranu, ale podepisuje to sám za sebe, a když to podepíšu já, nepodepisuji to za Chartu nebo za nějakou jinou nezávislou iniciativu, ale také sám za sebe. Je to občanské provolání, které podepisují lidé nejrůznější, které nezorganizovala ani Charta, ani jiná nezávislá iniciativa, i když ty nezávislé iniciativy podporují provolání, protože je i v souladu s jejich vlastními ideály. Pakliže mezi těmi iniciátory jsme shodou okolností Saša a já, dva chartisté, lze to brát jako náhodu, i když z jiného, hlubšího hlediska to tak úplně náhoda zase není.

Ještě k vzniku té petice bych rád řekl jednu věc. Ona vznikla tak trochu na jakousi společenskou objednávku. Když jsem se vrátil z vězení, tak jsem mluvil se stovkami a stovkami nejrůznějších lidí, zdaleka ne tedy jenom s disidenty, dokonce méně s disidenty než s umělci a nejrůznějšími občany, a cítil jsem, že ve vzduchu je potřeba jakéhosi pozitivního programového provolání. Měli jsme k dispozici moc a moc dopisů, několik tisíc dopisů lidí, co se mě zastávali, když jsem byl ve vězení. Z těch všech dopisů vyplývalo, že ti lidé touží po čemsi víc než jen reflexivní sebeobraně proti nějakému konkrétnímu bezpráví, že by chtěli nějak pozitivně formulovat své požadavky. To bylo ve vzduchu, a kdybych náhodou mezi těmi iniciátory nebyl, byli by to nepochybně jiní a asi by něco podobného tak jako tak vzniklo, protože to bylo takřkajíc ve vzduchu.

Vondra: Já jsem v této souvislosti nesmírně rád, že Rudé právo otisklo jednu větu z těch našich poznámek, totiž že to provolání Několik vět nemá být nějakou manifestací vět, ale vyjádřením občanského postoje naší společnosti, vyjádřením postoje řady občanů. A pokud mám možnost se seznamovat s těmi počty podpisů, je tam nesmírně zajímavá ta skutečnost, že vlastně drtivou většinu, tak osmdesát procent, tvoří normální dělníci, mladí studenti a další, vesměs neznámí lidé. A to je vlastně i jeden z důvodů, proč tady nějaké ty předběžné poznámky existovaly a nadále existují, protože – jak je obecně známo – sdělovací prostředky především zajímají lidi známí, to jsou ty trháky. Ale já bych jménům těch úplně neznámých soustružníků, studentů, horníků přikládal naprosto stejnou váhu jako těm jménům, která známe z televizní obrazovky, z kina, z knížek a podobně.

Havel: Já bych na to navázal. Dostávám denně kolem padesáti dopisů, z nichž některé obsahují podpisové archy, některé jsou naprosto individuální hlasy. A jsou to často velmi dlouhé dopisy, z nichž mám takový poznatek: Pro lidi, co to píšou, tyhle osamělé hlasy [mi] připadaly strašně zajímavé a důležité. Když se osamělá dojička z nějakého zapomenutého JZD vzepne a napíše mi, vysvětlí mi kostrbatým písmem, proč to podepisuje, považuji to svým způsobem za důleži-

tější, než když to podepíše nějaká hvězda, která se pohybuje v intelektuálních kruzích a tu situaci zná. Pro ně, to z těch dopisů jasně ze všech vysvítá, pro ty [„neznámé“] lidi je to strašně důležitý existenciální krok. Oni poprvé vystupují jakoby na terén vlastního občanství. To byli lidé, kteří žili jako manipulované obyvatelstvo, které dělá, co se od něj žádá, a žije, jak se dá, a najednou se tím podpisem tito lidé, každý sám za sebe, vzepli k jakémusi občanskému projevu. Najednou cítí jakousi zvláštní odpovědnost, najednou se cítí být občanem, který se podílí na dění v této zemi, který svým mikroskopickým dílem přispívá k nějaké lepší budoucnosti této země. Každý ten podpis má ohromnou váhu, a mně je strašně líto, že nemohu na každý individuálně odpovídat.

Pospíchal: Těch dopisů chodí celá řada nejen vám, vy jste uvedeni jako kontaktní adresy, mimo jiné také mně. A zkušenost, jakou máš ty, mám také. Mne by zajímalo v této souvislosti: podpisů pod provoláním Několik vět je už více než deset tisíc. Uplynul už téměř měsíc od chvíle, kdy provolání vyšlo, takže už se dá udělat první rezultat, jak vlastně společnost vnímá provolání Několik vět a jak se vám oběma jeví reakce společnosti, jak se vám jeví perspektiva jednak toho provolání samotného a jednak souvislostí, které s provoláním souvisí.

Havel: Já sám jsem odpůrce takových kampaní a kampaňovitostí a zpočátku jsem chápal tuto petici jako klidnou permanentní věc, která potrvá dlouhé měsíce, a je úplně jedno, kdo ji podepíše dřív a kdo později. A dokonce i v těch poznámkách pro zahraniční vysíláčky, které Rudé právo poctilo tím, že je otisklo, nebo aspoň část z nich, i tam je napsáno, že to chápeme jako permanentní věc, a kolik bude podpisů, to závisí na nesmírném množství různých okolností. Ale já myslím, že je úplně jedno, jestli to zůstane na těch deseti tisících, což evidentně nezůstane, nebo jestli jich bude milion, že to je úplně jedno. Společnost má jakýmsi způsobem šanci se rozhodnout, říct, co chce, zda chce status quo se všemi těmi děsnými perspektivami, které pokračování statu quo v sobě nese, nebo zda chce nějakým způsobem se zasadit o to, aby se poměry nějakým způsobem zlepšily. A jak se rozhodne, to už je věc společnosti. Nezávislé iniciativy nejsou od toho, aby společnost manipulovaly, dirigovaly a říkaly jí, co má dělat. Maximálně jí můžeme dát jakousi příležitost, a jak ona se rozhodne žít, tak bude žít. Mně se zdá, že je v podstatě jedno, kolik podpisů bude, i když zatím se zdá, že budou stále přibývat.

Vondra: V tomto smyslu se Několik vět může stát i jakýmsi plebiscitem o tom, co si lidé o současné situaci myslí. A chtěl bych dodat ještě jednu věc: To provolání je formulováno velice mírně. V podstatě dokumenty Charty 77 už dvanáct let hovoří o tomtéž, často v daleko ostřejší podobě. Provolání Několik vět je naprostým demokratickým minimem, nebo především předpokladem jakéhokoli příštího smysluplného dialogu, který by ve společnosti měl nastoupit. Je zjevné formulováno tak, aby bylo přijatelné v podstatě pro všechny. Pozoruhodné je třeba to, že Rudé právo právě v tom posledním sobotním článku, když píše, že

to podepisují disidenti i komunisté i – a teď se tam vyjmenovává celá řada těch názorových skupin –, u těch komunistů dalo do závorky redakční poznámku, že to jsou bývalí členové strany. To vůbec není pravda, to podepisují i současní členové strany, jak z kulturních sfér života, z divadel, z filmu, spisovatelé, ale i komunisté z továren. Nedávno přišel dokonce dopis jednoho předsedy závodní organizace KSČ, který vyjadřuje souhlas s provoláním Několik vět. Čili tady je prostě vidět, že Několik vět není nějaký politický program nebo vyhraněné názorové stanovisko jedné politické skupiny, ale opravdu to nejzákladnější demokratické minimum, které je předpokladem jakéhokoli smysluplného dialogu, jenž je jediným východiskem z naší dnešní situace.

Pospíchal: Já děkuji za rozhovor.

ABS Praha. V- 42301 MV, sv. 1, l. 272–277.